

หลักสูตร

การฝึกอบบรม ต่าง สำ ขัวย ชล

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง

Lampang Provincial Education Office

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

Office of the Permanent Secretary, Ministry of Education

คำนำ

หลักสูตรการฝึกอบรม “ค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ” สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง ได้จัดทำขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เกิดความรักและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คงอยู่ เกิดการสืบสาน เผยแพร่และพัฒนาต่อยอดให้สืบไป ภายใต้โครงการ “เยาวชนรุ่นใหม่ หัวใจ (รักษ์) ลำปาง (Young Smart Love Lampan)” ซึ่งสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พิจารณาเห็นชอบ ให้เป็นโครงการสำคัญ ๑ ใน ๔ โครงการนำร่องในการขับเคลื่อนตามกลไกการบริหารและการจัดการศึกษา ในระดับพื้นที่ ๔ ภูมิภาค ของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดลำปาง ได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม จำนวน ๓ หลักสูตร ดังนี้

เล่ม ๑ หลักสูตรก้องปู้จา (กลองบูชา)

เล่ม ๒ หลักสูตรดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึง ซลู่

เล่ม ๓ หลักสูตรค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง หน่วยงานการศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และหน่วยงานภาคีเครือข่าย จังหวัดลำปาง ได้ระดมความรู้ ความมุ่งมั่น สรรวเก็บข้อมูล ลงพื้นที่ภาคสนาม และรวบรวมเรียบเรียงองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดลำปาง ในการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมนี้ เพื่อให้ครูและบุคลากร ทางการศึกษา ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรดังกล่าว สามารถนำไปเผยแพร่ให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้ศึกษา สืบสาน รักษา ต่อยอดศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพื้นบ้านนครลำปางให้สืบไป

กลุ่มพัฒนาการศึกษา

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง

กันยายน ๒๕๖๖

สารบัญ

หน้า

คำนำ	ก
สารบัญ	๗
หลักการและเหตุผล	๑
วิสัยทัศน์	๑
พันธกิจ	๑
จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	๒
กรอบสาระการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น	๒
ผังมโนทัศน์ของหลักสูตร	๒
โครงสร้างหลักสูตร	๓
สื่อและแหล่งเรียนรู้	๓
การวัดและประเมินผล	๔
คู่มือตามหลักสูตรการฝึกอบรม	๕
แผนการจัดการเรียนรู้/แผนการสอน	๖
บรรณานุกรม	๑๓
ภาคผนวก	

หลักสูตร คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ

๑. หลักการและเหตุผล

คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ เป็นศิลปะ วรรณกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านของล้านนาที่มีมานาน โดยปรากฏให้พบเห็นในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยพบมากในเขตจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ และน่าน ซึ่งการคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ จะขับร้องไปพร้อมกับดนตรีประกอบ เช่น สะล้อ ซอ ซึง และปี่จุ่ม โดยเนื้อหาสาระที่นำมาสื่อสารนั้นมีหลากหลาย ทั้งเรื่องราวในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เหตุการณ์สำคัญ ในช่วงเวลาต่างๆ ที่นำมาเป็นบทขับร้อง อันเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากพ่อครู แม่ครูของล้านนา

ในปัจจุบัน คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ มีความนิยมลดลง เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ขาดผู้สืบทอด สังคมนิยมดนตรี ความบันเทิงประเภทอื่นแทน รวมทั้งเยาวชนในพื้นที่ภาคเหนือไม่ได้ให้ความสนใจ และรู้จักคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ น้อยมาก ซึ่งในอนาคตอาจจะสูญหายไปจากสังคม และในปัจจุบันภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาพบว่า พ่อครู แม่ครูที่เป็นผู้ขับคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ มีจำนวนน้อยลง นอกจากนี้ กระแสของวัฒนธรรมชนชาติอื่น ๆ ทำให้คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ ได้รับความนิยม และความสนใจลดน้อยลง จนแทบไม่มีใครสนใจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสนับสนุน และเผยแพร่คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ อย่างจริงจัง เช่น หน่วยงานทางการศึกษา หน่วยงานทางวัฒนธรรม ประชาชนชาวบ้าน และชุมชน โดยศึกษาและถ่ายทอดทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้นโดยที่การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมครู เรื่อง คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ จึงจัดให้มีการให้ความรู้ ความเข้าใจ ฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะการคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ ทั้งในรูปของการขับขอ และการเขียน/การแต่งบทขอ ให้แก่ครูผู้เข้ารับการอบรมให้ถูกต้องตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ ทั้งยังทำให้ครูสามารถส่งต่อความรู้ ทักษะที่ได้รับจากการเข้ารับการฝึกอบรมไปยังเด็กและเยาวชน ให้มีการเรียนรู้และพัฒนาทักษะการเรียนรู้เกี่ยวกับคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ และปฏิบัติกิจกรรมได้เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง

ดังนั้นการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมครู เรื่อง คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ เพื่อสร้างจิตสำนึกรักภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลปะทางวรรณกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านของล้านนา รักและหวงแหนในการสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ดำรง คงอยู่ สร้างสุนทรียภาพในงานศิลปะด้านคำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ รวมถึงการกระตุ้นให้ครูเกิดทักษะและทัศนคติที่ดีในการตระหนักถึงความสำคัญ ในการสำนึกรัก และสืบสาน คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ สามารถส่งต่อความรู้และทักษะที่ได้รับไปยังเด็กและเยาวชนของจังหวัดลำปาง ในการสืบทอดวัฒนธรรม คำว่า ฮ่ำ จ้อย ขอ สืบต่อไป

๒. วิสัยทัศน์

สำนักรักภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านค่าว ฮ้ำ จ้อย ซอ มุ่งมั่นสืบสานวัฒนธรรม

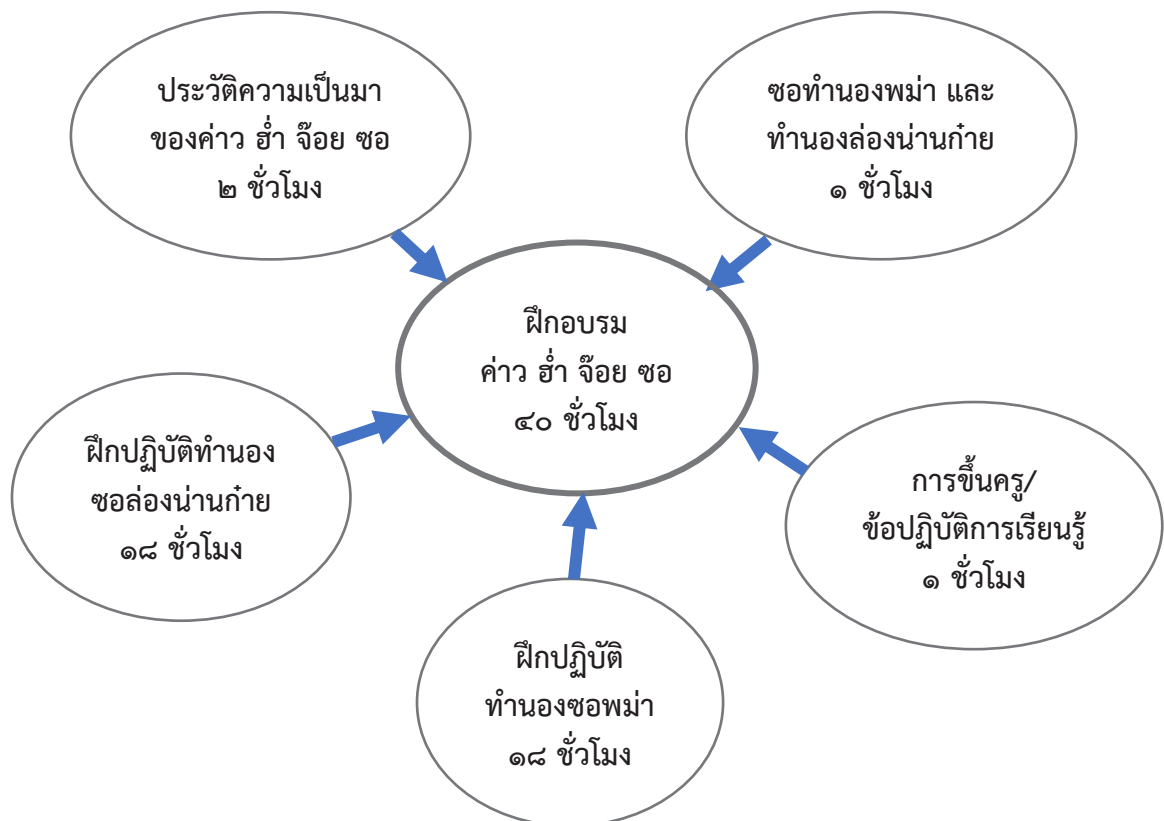
๓. พันธกิจ

๑. จัดหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาครูให้มีความรู้ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านค่าว ฮ้ำ จ้อย ซอ
๒. จัดกระบวนการเรียนรู้ สร้างสำนักรักศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม
๓. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานชุมชน และหน่วยงานจังหวัดลำปาง

๔. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๑. เพื่อให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับค่าว ฮ้ำ จ้อย ซอ ให้กับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๒. ครูมีทักษะในด้านค่าว ฮ้ำ จ้อย ซอ
๓. ครูมีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

๕. ผังมโนทัศน์ของหลักสูตร

๖. โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรการฝึกอบรมค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ จัดการอบรมทั้งหมด ๔๐ ชั่วโมง

ภาคทฤษฎี ๓ ชั่วโมง

แผนการฝึกอบรมที่	เนื้อหา	ชั่วโมง
๑	ประวัติความเป็นมาของ ค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ อื่อ ฮ่ำ	๒
๒	ซอทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย	๑

ภาคปฏิบัติ ๓๗ ชั่วโมง

แผนการฝึกอบรมที่	เนื้อหา	ชั่วโมง
๓	การขึ้นครู/ข้อปฏิบัติการเรียนรู้	๑
๔	ฝึกปฏิบัติทำนองซอพม่า	๑๘
๕	ฝึกปฏิบัติทำนองซอล่องน่านกาย	๑๘

๗. สื่อและแหล่งเรียนรู้

๑. สื่อ อุปกรณ์

- ๑.๑ ใบความรู้ เรื่อง ค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ
- ๑.๒ ใบความรู้ เรื่อง ทำนองซอพม่า และทำนองซอล่องน่านกาย
- ๑.๓ ใบงาน เรื่อง ทำนองซอพม่า (การเขียน/การแต่ง และการออกเสียง)
- ๑.๔ ใบงาน เรื่อง ทำนองซอล่องน่านกาย (การเขียน/การแต่ง และการออกเสียง)
- ๑.๕ คลิปวิดีโอทำนองซอพม่า และทำนองซอล่องน่านกาย
- ๑.๖ เครื่องดนตรีประกอบ เช่น สะล้อ ซอ ซึง เครื่องประกอบจิ้งหะและปี่จุม
- ๑.๗ คลิปเสียงดนตรีประกอบ

๒. แหล่งเรียนรู้

- ๒.๑ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
- ๒.๒ ชมรมปี่ ซอ นครลำปาง (บ้านหาดปู้ด้าย อำเภอเกาะคา นางลัดดาวรรณ ตันโตน แม่ครูค่าน้อย)
- ๒.๓ ชมรมอนุรักษ์ ค่าว ฮ่ำ จ้อย ซอ นครลำปาง (นายเกรียงศักดิ์ สันเทพ)
- ๒.๔ สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง (อาจารย์ประดิษฐ์ สรรพช่าง)

กิจกรรมการฝึกอบรม

๑. ชั้นกระตุ้น

สร้างความสนใจและนำเข้าสู่บทเรียน

๒. ชั้นกิจกรรม

เรียนรู้ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ จัดกิจกรรมที่น่าสนใจ มีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสาธิต การแบ่งกลุ่ม การเสนอผลงาน

๓. ชั้นสรุป

สรุปเนื้อหาการเรียนรู้แต่ละแผนกที่สร้างเจตคติ

๘. การวัดผลและประเมินผล

๑. วิธีการวัดผล

- แบบวัดผลสัมฤทธิ์ จำนวน ๑๐ ข้อ
- แบบวัดเจตคติ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒. เกณฑ์การประเมินผลการเรียน

- เป็นการฝึกอบรมตามเวลาไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๘๐
- ทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์ร้อยละ ๘๐
- ผู้เข้ารับการอบรมต้องผ่านทักษะการปฏิบัติครบทุกกิจกรรม

ข้อกำหนด

๑. ผู้เข้าอบรมเป็นครูที่อาศัยในจังหวัดลำปาง จึงเหมาะสมต่อการใช้หลักสูตร
๒. ผู้เข้าอบรมควรเป็นครูที่เข้าใจและสื่อสารภาษาพื้นเมืองได้ดี เพื่อความสะดวกในการฝึกปฏิบัติ

๑๐. คู่มือตามหลักสูตรการฝึกอบรมครู เรื่อง คำว่า ฮ้ำ จ้อย ซอ

คำชี้แจง

บทบาทของผู้ให้การอบรม

๑. ศึกษาเอกสารการฝึกอบรมอย่างละเอียด
๒. ศึกษาคู่มือสำหรับผู้ให้การฝึกอบรม โดยเฉพาะเป้าหมายของหลักสูตรฝึกอบรม ที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรม มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดทักษะ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ คำว่า ฮ้ำ จ้อย ซอ ไปยังเด็กและเยาวชนได้
๓. วางแผนการจัดเตรียมสถานที่ฝึกอบรมให้มีบรรยากาศที่เหมาะสม
๔. เตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมให้พร้อม
๕. จำเป็นต้องให้ผู้เข้ารับการฝึกดำเนินกิจกรรมให้ครบตามที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้รับทักษะให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง สามารถนำเสนอต่อสาธารณชน และนำไปถ่ายทอดให้แก่เด็กและเยาวชนต่อไป
๖. ผู้ให้การอบรม ปรับบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้เสนอแนะให้คำปรึกษา และให้กำลังใจในการฝึกอบรม
๗. ผู้ให้การอบรมคอยกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมกล้าคิด กล้าแสดงออก กระตุ้นให้เกิดความกล้าในการขับขานในที่สาธารณะได้อย่างไม่เคอะเขิน
๘. บันทึกความคิดเห็นสำคัญๆ ในการแสดงออกของผู้เข้ารับการฝึกอบรม รวมทั้งจัดกิจกรรมตามที่กำหนดไว้เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป
๙. บันทึกปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมในแต่ละแผนการฝึกอบรม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการฝึกอบรมในครั้งต่อไป

จุดประสงค์ของการฝึกอบรมครู เรื่อง คำว่า ฮ้ำ จ้อย ซอ

๑. เพื่อให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับคำว่า ฮ้ำ จ้อย ซอ ให้กับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๒. ครูมีทักษะในด้านคำว่า ฮ้ำ จ้อย ซอ
๓. ครูมีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านจังหวัดลำปาง

๑๑. แผนการจัดการเรียนรู้ / แผนการสอน

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ ๑

หลักสูตรการฝึกอบรมครู ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

เรื่องที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของค่าว จ้อย ซอ อื่อ ฮ่า

เวลา ๒ ชั่วโมง

วันที่ เดือน พ.ศ.

.....

สาระสำคัญ

เข้าใจในประวัติความเป็นมาของค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. บอกความหมายและความสำคัญของค่าว ฮ่า จ้อย ซอ
๒. กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อของค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญของค่าว ฮ่า จ้อย ซอ
๒. ข้อปฏิบัติในการเรียนรู้ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

การจัดกิจกรรม

๑. ขั้นกระตุ้น
 - ครูแนะนำตัว แจงวัตถุประสงค์การฝึกอบรม
๒. ขั้นกิจกรรม
 - ครูแจกใบความรู้
 - ครูให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติค่าว ฮ่า จ้อย ซอ
 - ครูเปิดคลิปวิดีโอเกี่ยวกับค่าว ฮ่า จ้อย ซอ
๓. ขั้นสรุป
 - ผู้เรียนทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ จำนวน ๑๐ ข้อ

สื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้

๑. ใบความรู้ เรื่อง ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ
๒. คลิปการสอน เรื่อง ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

การวัดประเมินผล

๑. การประเมินผลตามสภาพจริง
 - คะแนนจากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๘๐
๒. ตรวจสอบผลงาน
 - จากแบบวัดผลสัมฤทธิ์

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ ๒

หลักสูตรการฝึกอบรมครู ค่าว อ้า จ้อย ซอ

เรื่องที่ ๒ ซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

เวลา ๑ ชั่วโมง

วันที่ เดือน พ.ศ.

.....

สาระสำคัญ

เข้าใจในประวัติความเป็นมาของซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. บอกความหมายและความสำคัญของซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญของซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. ข้อปฏิบัติในการเรียนรู้ซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

การจัดกิจกรรม

๑. ขั้นกระตุ้น
 - ครูแจ้งเนื้อหาการเรียนรู้
 - ครูทบทวนเนื้อหาจากชั่วโมงก่อนหน้า
๒. ขั้นกิจกรรม
 - ครูแจกใบความรู้
 - ครูให้ความรู้เกี่ยวกับซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
 - ครูเปิดคลิปวิดีโอเกี่ยวกับซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๓. ขั้นสรุป
 - ผู้เรียนสามารถอธิบายเกี่ยวกับซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

สื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้

๑. ใบความรู้ เรื่อง ซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. คลิปวิดีโอเกี่ยวกับซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

การวัดประเมินผล

๑. การประเมินผลตามสภาพจริง
 - สังเกตพฤติกรรมผู้เรียน
๒. ตรวจผลงาน
 - แบบประเมินทักษะ
 - แบบสอบถาม

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ ๓

หลักสูตรการฝึกอบรมครู ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

เรื่องที่ ๓ การขึ้นครู/ข้อปฏิบัติการเรียนรู้

เวลา ๑ ชั่วโมง

วันที่ เดือน พ.ศ.

.....

สาระสำคัญ

ข้อปฏิบัติในการขึ้นครู ในการเรียนซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. บอกความหมายและความสำคัญของซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. ปฏิบัติในการขึ้นครูได้อย่างถูกต้อง
๓. กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อการขึ้นครูในการเรียนซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญในการขึ้นครูซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. ข้อปฏิบัติในการขึ้นครู ในการเรียนซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

การจัดกิจกรรม

๑. ขั้นกระตุ้น
 - ครูแจ้งเนื้อหาในการเรียน
 - ครูทบทวนเนื้อหาของชั่วโมงก่อนหน้า
๒. ขั้นกิจกรรม
 - ครูสาธิตการขึ้นครูในการเรียนซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
 - ผู้เรียนปฏิบัติการขึ้นครูซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๓. ขั้นสรุป
 - ผู้เรียนนำเสนอวิธีการขึ้นครูซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย

สื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้

๑. ใบความรู้ เรื่อง วิธีการขึ้นครูซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๒. คลิปการสอน เรื่อง วิธีการขึ้นครูซอ ทำนองพม่า และทำนองล่องน่านกาย
๓. ภาพประกอบวิธีการขึ้นครูซอ

การวัดประเมินผล

๑. การประเมินผลตามสภาพจริง
 - สังเกตพฤติกรรมการขึ้นครูซอ
 - สัมภาษณ์ผู้เรียน
๒. ตรวจสอบผลงาน
 - จากการปฏิบัติการขึ้นครูซอ

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ ๔

หลักสูตรการฝึกอบรมครู ค่าว ฮ่า จ้อย ซอ

เรื่องที่ ๔ ฝึกปฏิบัติทำนองซอพม่า

เวลา ๑๘ ชั่วโมง

วันที่ เดือน พ.ศ.

สาระสำคัญ

ทำนองซอพม่า

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. บอกความหมายและความสำคัญของซอพม่า
๒. ขับซอพม่า เขียน/แต่ง บทซอพม่าได้อย่างถูกต้องตามฉันทลักษณ์
๓. กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อซอพม่าได้

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญของซอพม่า
๒. ขับซอพม่า การเขียนและแต่ง บทซอพม่า

การจัดกิจกรรม

ชั่วโมงที่ ๑

๑. ชั้นกระตุ้น
 - ครูแจ้งวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การขับซอพม่า การเขียนและแต่ง บทซอพม่า
๒. ชั้นกิจกรรม
 - ครูแจกใบความรู้
 - ครูสาธิตวิธีการขับซอพม่า การเขียนและแต่ง บทซอพม่า

ชั่วโมงที่ ๒ - ๑๘

การอ่านบทซอพม่า เป็นภาษาพื้นเมือง	จำนวน ๒ ชั่วโมง
การฝึกขับซอพม่าเป็นทำนอง/ระบำ	จำนวน ๗ ชั่วโมง
การฝึกขับซอพม่าประกอบดนตรี	จำนวน ๔ ชั่วโมง
การเขียน/การแต่งบทซอพม่า	จำนวน ๓ ชั่วโมง
การแสดงเพื่อนำเสนอผลงาน	จำนวน ๑ ชั่วโมง (มีการประเมิน)

๓. ชั้นสรุป

- ผู้เรียนแสดงการขับซอพม่า
- ผู้เรียนนำเสนอการเขียน/ การแต่ง บทซอพม่า

สื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้

๑. ใบความรู้ เรื่อง ซอฟต์แวร์
๒. ใบงาน เรื่อง การเขียน/การแต่งบทซอฟต์แวร์
๓. คลิปวิดีโอ เรื่อง ซอฟต์แวร์

การวัดประเมินผล

๑. การประเมินผลตามสภาพจริง
 - ประเมินทักษะการจับซอฟต์แวร์
๒. ตรวจผลงาน
 - จากการแสดงการจับซอฟต์แวร์ /จากการแต่ง/การเขียนบทซอฟต์แวร์

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ ๕

หลักสูตรการฝึกอบรมครู ค่าว อ้า จ้อย ซอ

เรื่องที่ ๕ ฝึกปฏิบัติทำนองล่องน่านกาย

เวลา ๑๘ ชั่วโมง

วันที่ เดือน พ.ศ.

.....

สาระสำคัญ

ทำนองซอล่องน่านกาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. บอกความหมายและความสำคัญของซอล่องน่านกาย
๒. ขับซอพม่า เขียน/แต่ง บทซอล่องน่านกายได้อย่างถูกต้องตามฉันทลักษณ์
๓. กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อซอล่องน่านกายได้

สาระการเรียนรู้

๑. ความหมายและความสำคัญของซอล่องน่านกาย
๒. ขับซอล่องน่านกาย การเขียนและแต่ง บทซอล่องน่านกาย

การจัดกิจกรรม

ชั่วโมงที่ ๑

๑. ชั้นกระตุ้น
 - ครูแจ้งวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การขับซอล่องน่านกาย การเขียนและแต่ง บทซอล่องน่านกาย
๒. ชั้นกิจกรรม
 - ครูแจกใบความรู้
 - ครูสาธิตวิธีการการขับซอล่องน่านกาย การเขียนและแต่ง บทซอล่องน่านกาย

ชั่วโมงที่ ๒ - ๑๘ (ซอล่องน่านกาย)

การอ่านบทซอล่องน่านกาย เป็นภาษาพื้นเมือง จำนวน ๒ ชั่วโมง

การฝึกขับซอล่องน่านกายเป็นทำนอง/ระบำ จำนวน ๕ ชั่วโมง

การฝึกขับซอล่องน่านกายประกอบดนตรี จำนวน ๖ ชั่วโมง

การเขียน/การแต่งบทซอล่องน่านกาย จำนวน ๒ ชั่วโมง

การแสดงเพื่อนำเสนอผลงาน จำนวน ๒ ชั่วโมง (มีการประเมิน)

๓. ชั้นสรุป

- ผู้เรียนแสดงการขับซอล่องน่านกาย
- ผู้เรียนนำเสนอการเขียน/ การแต่ง บทซอล่องน่านกาย

สื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้

๑. ใบความรู้ เรื่อง ซอคล้องน่านกาย
๒. ใบงาน เรื่อง การเขียน/การแต่งบทซอคล้องน่านกาย
๓. คลิปวิดีโอ เรื่อง ซอคล้องน่านกาย

การวัดประเมินผล

๑. การประเมินผลตามสภาพจริง
 - ประเมินทักษะการขับซอคล้องน่านกาย
๒. ตรวจผลงาน
 - จากการแสดงการขับซอคล้องน่านกาย
 - จากการแต่ง/การเขียนบทซอคล้องน่านกาย

บรรณานุกรม

- เทศบาลเมืองเขลางค์นคร กองสวัสดิการสังคม. (๒๕๕๘). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ลำปาง: เทศบาลเมืองเขลางค์นคร.
- มณี พยอมยงค์. (๒๕๓๓) **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย รวมเล่ม**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์ การพิมพ์.
- สิรินุช วงศ์สกุล และ บุญยิ่ง กันธวงศ์. **โองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๔๗) **พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

ภาคผนวก

ประกาศสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ เยาวชนรุ่นใหม่ หัวใจ (รักษ์) ลำปาง
(Young Smart Love Lampan) ในการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖

ด้วยสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง ได้ดำเนินงานโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ หัวใจ (รักษ์) ลำปาง (Young Smart Love Lampan) ซึ่งเป็นโครงการในการขับเคลื่อนตามกลไกการบริหารและการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่ ๔ ภูมิภาค ของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ ตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) ในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ กำหนดเป้าหมายให้คนไทย เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และสังคมไทยมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อและสนับสนุนต่อการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต กระบวนการในการสร้างความพื่อประสานระหว่างการพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความทันสมัย และเทคโนโลยีกับการสร้างสังคมเข้มแข็งในมิติด้านคุณธรรมจริยธรรม ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน และดำรงชีวิตตามวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า วิถีชีวิต ของท้องถิ่นต่างๆ ที่พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้น การปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น หากกล่าวถึงจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม อันยาวนานมีอายุไม่น้อยกว่า ๑,๓๐๐ ปี มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความเจริญรุ่งเรืองมากในอดีต ท่ามกลางการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองที่มองไปข้างหน้า ลำปางเป็นหนึ่งในเมืองที่ยังไม่ละทิ้งประวัติศาสตร์ ยังคงรักษาเอกลักษณ์ และมีกระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรม ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฟันฟุเผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับคืนสู่อดีต ตามแนวคิดของจังหวัดลำปาง “ลำปาง..เมืองที่ไม่หมุนไปตามกาลเวลา” ควบคู่ไปกับพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการลงทุนด้านเศรษฐกิจในทุกมิติ

เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ เกิดการสืบสาน เผยแพร่ และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของนครลำปางสืบไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานดังต่อไปนี้

๑. ที่ปรึกษา

๑. นางหัทธกาญจน์ อุดลธิรเชตต์	ศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒. นางสาวทัศนีย์ ดอนเนตร์	วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๓. นายประดิษฐ์ สรรพช่าง	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

มีหน้าที่ ให้คำแนะนำ คำปรึกษา เสนอแนะ ส่งเสริมในการดำเนินงาน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

/๒. คณะกรรมการ...

๒. คณะกรรมการอำนวยการ

๑.	นางหัทธกาญจน์ อุดลธิรเชตต์	ศึกษาธิการจังหวัดลำปาง	ประธานกรรมการ
๒.	นายณรงค์ พันหนูเทียน	รองศึกษาธิการจังหวัดลำปาง	รองประธานกรรมการ
๓.	นายณัฐพล หมื่นตาบุตร	ผู้อำนวยการกลุ่มอำนวยการ	กรรมการ
๔.	นางธิดา มิ่งขวัญ	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการศึกษาเอกชน	กรรมการ
๕.	นายพีรพงศ์ ดวงแก้ว	ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผล	กรรมการ
๖.	นางเนตรชนก ธรรมกุล	ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน	กรรมการ
๗.	นางสาวกาญจณี พุกคำใบ	ผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานบุคคล	กรรมการ
๘.	นางสาวธมกร หมื่นตาบุตร	ผู้อำนวยการกลุ่มลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน	กรรมการ
๙.	นางรุ่งทิพย์ ถ้ำทอง	ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการ หน่วยตรวจสอบภายใน	กรรมการ
๑๐.	นางจินดา สุวรรณชัย	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ให้คำแนะนำปรึกษา เสนอแนะ ส่งเสริมและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. คณะกรรมการจัดทำกรอบหลักสูตร

๑.	นายณรงค์ พันหนูเทียน	รองศึกษาธิการจังหวัดลำปาง	ประธานกรรมการ
๒.	นางจินดา สุวรรณชัย	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษา	รองประธานกรรมการ
๓.	นายพีรพงศ์ ดวงแก้ว	ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศฯ	กรรมการ
๔.	นางเนตรชนก ธรรมกุล	ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน	กรรมการ
๕.	นางสาวณัชชา ถาวร	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๖.	นางสาววาสนา บุญมาก	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๗.	นายพงศ์สิษฐ์ สิริวราพงศ์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๘.	นางรวีสร่า บุญทาหอม	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป. ลำปาง เขต ๒	กรรมการ
๙.	นายชัยวุฒิ นามะภูณา	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สพป. ลำปาง เขต ๑	กรรมการ
๑๐.	นายพีรฤทธิ์ สีตาบุตร	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สพม. ลำปาง ลำพูน	กรรมการ
๑๑.	นายวสันต์ แปงจิตต์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ	กรรมการ
๑๒.	นางสาวสมพร เอี่ยมสำอางค์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สกร.ลำปาง	กรรมการ
๑๓.	นายอนุวัฒน์ วงเวียน	นักวิชาการศึกษา สกร.ลำปาง	กรรมการ
๑๔.	นางสาวพิชญาวรินย์ อุตส์กัณฐ์ทรา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ศึกษาข้อมูล องค์กรความรู้เกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตร และกรอบหลักสูตรด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดลำปาง ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อย่างมีประสิทธิภาพ

/๔. คณะกรรมการ...

๔. คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรก่องปู่จา (กลองบูชา)

๑.	นายปราการ ใจดี	ประธานสาขาวิชาดนตรี (ศศ.บ) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง	ประธานกรรมการ
๒.	นายเอกจิรินทร์ สว่างสุข	อุปนายกสมาคมก่องปู่จาฯ สมาคมก่องปู่จาและศิลปะการแสดง พื้บ้านนครลำปาง	กรรมการ
๓.	นายโรจน์ณรงค์ มาเสริฐ	ครู โรงเรียนห้างฉัตรวิทยา	กรรมการ
๔.	นางปาริตา ศุภการกำจร	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ	กรรมการ
๕.	นายสุวัฒน์ ภูมิ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ	กรรมการ
๖.	นายนันทนันท นทีกุลเจริญ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ	กรรมการ
๗.	นางสาวชิตชล ตั้งสุขชัยศิริ	นักวิชาการศึกษชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ศึกษาข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดลำปาง ในการจัดทำหลักสูตรก่องปู่จา (กลองบูชา) ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึง ซลู่ย

๑.	นางศรีนวย สำอางค์ศรี	ครู โรงเรียนลำปางกัลยาณี	ประธานกรรมการ
๒.	นางเนตรชนก ธรรมกุล	ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน	กรรมการ
๓.	นางรวีสรา บุญทาหอม	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๔.	นางจันทนา วงษ์คำ	ครู โรงเรียนห้างฉัตรวิทยา	กรรมการ
๕.	นางสาวพรระเฉลิม ณ ลำปาง	ครู โรงเรียนลำปางกัลยาณี	กรรมการ
๖.	นายกันหา ถนอมจิตต์	ครู โรงเรียนชุมชนวัดพระธาตุลำปางหลวง	กรรมการ
๗.	นายเชษฐ เกษณา	ครู โรงเรียนไหล่หินราษฎร์บำรุง	กรรมการ
๘.	นายหัตถกรณ์ ชัยวร	นักวิชาการคอมพิวเตอร์ปฏิบัติการ	กรรมการ
๙.	นางอุษณีย์ เป็งเมืองลอง	นักวิชาการศึกษชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ศึกษาข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดลำปาง ในการจัดทำหลักสูตรดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึง ซลู่ย ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

/๖. คณะกรรมการ...

๖. คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรคำว ฮ้ำ จ้อย ซอ

๑.	นายเกรียงศักดิ์ สันทเพท	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน	ประธานกรรมการ
๒.	นางจินดา สุวรรณชัย	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษา	กรรมการ
๓.	นางรัตนา สันตกิจ	ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์ และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม	กรรมการ
๔.	นางกรรณิกา ศักดิ์มั่งวงศ์	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ	กรรมการ
๕.	นางนงนุช ป่าเขียว	ผู้แทนประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง	กรรมการ
๖.	ว่าที่ ร.ต.หญิงจิระนันท์ ป่าเขียว	เจ้าหน้าที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	กรรมการ
๗.	นางสาววาสนา บุญมาก	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๘.	นายชัยวุฒิ นามะกุณา	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ	กรรมการ
๙.	นางสุดารัตน์ ชุมขวัญ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ	กรรมการ
๑๐.	นางกานดา ชะนะภุ	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ ศึกษาข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดลำปาง ในการจัดทำหลักสูตรคำว ฮ้ำ จ้อย ซอ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗. คณะกรรมการ กำกับ ติดตามการใช้หลักสูตร

๑.	นายพีรพงศ์ ดวงแก้ว	ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผล	ประธานกรรมการ
๒.	นางสาวณัชชา ถาวร	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๓.	นายพงศ์สิทธิ์ สิริวรพงศ์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๔.	นายวสันต์ แปงจิตต์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ	กรรมการ
๕.	นางสาววาสนา บุญมาก	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ	กรรมการและเลขานุการ

มีหน้าที่ กำกับ ติดตามการใช้หลักสูตร ในการฝึกอบรม ครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

(นางหัทธกาญจน์ อดุลธิเรตต์)
ศึกษาธิการจังหวัดลำปาง

คำว่ ฮ่ำ จ้อย ซอ

คำว่ ฮ่ำ จ้อย ซอ จัดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา เป็นที่นิยมแพร่หลายในเขตจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ที่ใช้ภาษาล้านนาเป็นภาษาประจำถิ่นวรรณกรรมพื้นบ้าน แบ่งประเภทตามลักษณะการถ่ายทอดหรือการสื่อสารต่อกัน สามารถแบ่งประเภทได้ดังนี้

ประเภทวาจา คือวรรณกรรมที่ใช้วิธีการถ่ายทอด หรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาพูดโดยการบอกเล่าสู่กันฟัง การสนทนาซักถาม การอบรมสั่งสอน รวมถึงการขับร้องเป็นท่วงทำนองต่าง ๆ ได้แก่ นิทาน บทเพลง เช่น ฮ่ำ จ้อย และซอ ภาษา สำนวนคำพังเพย หรือคำคมต่าง ๆ ปริศนาคำทาย คำเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว หรือกำอู้บ่าวสาว หรือ คำคว่ำกำเครือ เป็นต้น

ประเภทลายลักษณ์ คือวรรณกรรมที่ใช้ถ่ายทอดหรือสื่อสารต่อกันด้วยภาษาเขียนโดยมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมพื้นบ้านภาคเหนือในอดีตมักจะบันทึกด้วย อักษรธรรม และตัวอักษรฝักขาม มีเนื้อหาและรูปแบบของคำประพันธ์ที่หลากหลาย เช่น วรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมร้อยกรอง คือ โคลง ร่าย และคำว่ หรือคำว่ซอ เป็นต้น

คำว่ ฮ่ำ จ้อย ซอ เกิดจากการคิดค้น ความคิด สติปัญญาของผู้คนในอดีตที่อาศัยอยู่ตามชนบท สิ่งเหล่านี้ในปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือในภาษาถิ่นตรงกับคำว่า “ปุมผญา” หรือ “ภูมิผญา” ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ ภูมิผญา หรือ ประหยา เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มักแสดงออกเป็น คำพูดโต้ตอบกัน เช่น การแอ้วสาว การถ้องซอ (การโต้ตอบกันระหว่างช่างซอชายหญิง) คำว่ ฮ่ำ จ้อย หรือเป็นคำ สอนที่ปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

คำว่ เป็นคำประพันธ์ที่มีแบบแผนของชาวล้านนามีฉันทลักษณ์ที่ระบุจำนวนคำในวรรค และ สัมผัสระหว่างวรรค สรุปเป็นคำกล่าวสั้นๆ “สามตัวเหลียว เจ็ดตัวเดียว บาทหลัง บาทหน้า”

ฮ่ำ เป็นการขับลำนำอีกชนิดหนึ่งของทางภาคเหนือ เป็นบทเพลงที่มีฉันทลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะ มีลักษณะบังคับของเอกโทและการสัมผัส มีความหมายตรงกับ รำพันหรือพรรณนา แต่เดิมนิยมใช้ประกอบพิธีในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น ในพิธีทำบุญเดือนแปด ก่อนลงมือทำนา บางแห่งอาจมีการประกวด บทฮ่ำที่มีมาแต่เดิม ภายหลังนิยมใช้เป็นบทฮ่ำสำหรับงานทำบุญอย่างอื่นด้วย เช่น บทสดุดีในการทำบุญฉลองโนสัถ ฉลองวิหาร หรือฉลองกุฎิ สดุดีกิจกรรมหรือสดุดีบุคคลก็ได้

จ้อย เป็นวิธีขับลำนำโดยใช้คำว่ เป็นเนื้อหาหลักบางที่เรียกว่า จ้อย คำว่ วิธีขับจ้อยมักจะดำเนินท่วงทำนองไปอย่างช้าๆ มีการเอื้อนอาจมีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบหรือไม่ก็ได้ลีลาและทำนองจ้อยที่นิยมใช้ได้แก่ โกงเฮียวบ่ง ม้าย่ำไฟ และทำนองวิงวอน

ซอ เป็นเพลงพื้นบ้านที่ใช้คำว่เป็นเนื้อหาหลักแต่ฉันทลักษณ์ของคำว่จะเปลี่ยนแปลงไปตามทำนอง อาจสั้นลงหรือยาวขึ้นและมีการบังคับวรรณยุกต์แตกต่างกันไป

สถานภาพด้านการแสดงคำว่ ฮ่ำ จ้อย ซอ บทบาทของเพลงพื้นบ้านคำว่ ฮ่ำ จ้อย ซอ วรรณกรรมพื้นบ้านมีความสำคัญกับคนล้านนา โดยเป็นสื่อ พื้นบ้านที่ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อชนิดอื่นๆ เพราะเข้าถึงคนในท้องถิ่นได้ดีกว่า เพราะในอดีตชาวบ้าน บางคนไม่มีโอกาสได้ฟังข่าว หรือ รับฟังข่าวสารจากสื่อ เช่น วิทยุ หรือหนังสือพิมพ์แต่มีโอกาสดังกล่าว ฟังซอ มากกว่า ดังนั้นเพลงพื้นบ้าน อย่างคำว่ ฮ่ำ ซอ หรือ จ้อย ซอ จึงสามารถบอกให้คนในท้องถิ่นรู้ว่ามီးอะไรเกิดขึ้น บ้าง และสามารถชี้แจงรายละเอียดยกตัวอย่างให้คนฟังเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในงานบุญประเพณีของชาว ล้านนาจึงนิยมนำคำว่ซอ ฮ่ำ จ้อย ซอ มาขับกล่อมให้ความบันเทิง เช่น งานบวชนาค ปอยข้าวสังข์ ปอยหลวง งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลอง งานบุญต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในงานมงคล

คำว้า

คำว้าคืออะไร

“คำว้า” หมายถึงคำประพันธ์ที่มีลักษณะร้อยสัมผัสสอดเกี่ยวกันไป (แบบร่าย) และจบลงด้วยโคลงสองหรือโคลงสามสุภาพ มีหลายชนิดคือ เรื่องที่ปรากฏในเทศนาธรรม เรียกว่า “คำว้าธรรม” ถ้าแต่งเป็นจดหมายรัก เรียกว่า “คำว้าใช้” ถ้านำไปอ่านเป็นทำนองเสนาะเรียกว่า “คำว้าซอ” หรือ “เล่าคำว้า” และถ้าหากเป็นการขับลำนำตอนไปแอ้วสาวเรียกว่า “จ้อย” แม้ชาวบ้านที่พูดคล้องจองกันเรียกว่า “อู้เป็นคำว้าเป็นเครือ”

คุณสมบัติของนักแต่งคำว้า มีดังนี้

- ๑) มีใจรักในการแต่งคำว้าและเป็นคนละเอียดอ่อน
- ๒) ถ้าแต่งกลอนเป็น จะแต่งคำว้าได้ง่ายขึ้น
- ๓) รู้ฉันทลักษณ์ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ของคำว้า
- ๔) แยกเสียงโทและเสียงตรีออก จะทำให้แต่งคำว้าได้ไพเราะยิ่งขึ้น

สำนวนคำว้า มี ๓ ส่วน คือ บทขึ้นต้น, บทดำเนินเรื่องและบทสุดท้าย

ฉันทลักษณ์ของคำว้า มีดังนี้

- ๑) คำว้า ๑ บท มี ๓ บาท (๓ บรรทัด) บาทละ ๔ วรรค
- ๒) สามวรรคแรกมี ๔ คำ ส่วนวรรคที่สี่ มี ๒ – ๔ คำ
- ๓) บังคับเสียงวรรณยุกต์สามัญ , โท , ตรี และจัตวา
- ๔) การส่งสัมผัสประกอบด้วย สัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบาท สัมผัสระหว่างวรรคส่งจากวรรคทำยวรรคที่สอง ไปยังคำท้ายวรรคที่สามของทุกบาท
- ๕) บังคับเสียงวรรณยุกต์สามัญ , โท , ตรี และจัตวา ตามตำแหน่งที่กำหนด

ผังคำว้าแบบง่าย (๗ บรรทัด)

(บทขึ้นต้น)

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐

(บทดำเนินเรื่อง - จะมีกี่บทก็ได้)

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐ (เหมือนบรรทัดที่ ๒)

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐ (เหมือนบรรทัดที่ ๓)

(บทสุดท้าย)

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐(๐๐)

การแต่งคำวบทขึ้นต้น

บทขึ้นต้น หรือ บทที่ ๑ มี ๓ บาท (๓ บรรทัด) บาทละ ๔ วรรค

ผังคำว (บทที่ ๑)

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐

การสัมผัส

ตัวอย่าง

“สะหลีอินดี หมู่มพื่อน้องที่มอ่านถ้อง คำวขอเป็นสาย

หลายเมืองแท้นั้น เมืองน่านมากาย เชียงใหม่เชียงราย มาร่วมสืบสร้าง

ตึงแม่ฮ้องสอน มาช่วยก่อตั้ง เชิญชวนหมู่เฮา พร้อมพริก ”

การสัมผัสมีดังนี้

- ๑) “น้อง” ในบรรทัดที่หนึ่ง สัมผัสกับ “ถ้อง” ในบรรทัดที่หนึ่ง “สาย” ในบรรทัดที่หนึ่งสัมผัสกับ “กาย” ในบรรทัดที่สอง
- ๒) “กาย” บรรทัดที่สอง สัมผัสกับ “ราย” ในบรรทัดที่สอง
- ๓) “สร้าง” บรรทัดที่สอง สัมผัสกับ “ตั้ง” ในบรรทัดที่สาม

การบังคับวรรณยุกต์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“สะหลีอินดี หมู่มพื่อน้อง ที่มอ่านถ้อง คำวขอเป็นสาย

หลายเมืองแท้นั้น เมืองน่านมากาย เชียงใหม่เชียงราย มาร่วมสืบสร้าง

ตึงแม่ฮ้องสอน มาช่วยก่อตั้ง เชิญชวนหมู่เฮาพร้อมพริก ”

๑. (สะหลีอินดี) วรรคหนึ่ง -ไม่บังคับ -

(หมู่มพื่อน้อง) วรรคสอง เสียงตรี (น้อง)

(ที่มอ่านถ้อง) วรรคสาม เสียงโท (ถ้อง)

(คำวขอเป็นสาย) วรรคสี่ เสียงจัตวา (สาย)

๒. (หลายเมืองแท้นั้น) วรรคหนึ่งบังคับเสียงตรี (นั้น)

(เมืองน่านมากาย) วรรคสอง บังคับเสียงจัตวา (กาย)

(เชียงใหม่เชียงราย) วรรคสาม บังคับเสียงสามัญ (ราย)

(มาร่วมสืบสร้าง) วรรคสี่ บังคับเสียงโท (สร้าง)

๓. (ตั้งแม่ฮ่องสอน) วรรคหนึ่ง -ไม่บังคับ -
 (มาช่วยก่อตั้ง) วรรคสอง บังคับเสียงโท (ตั้ง)
 (เชิญชวนหมู่เฮา) วรรคสาม บังคับเสียงสามัญ (เฮา)
 (พร้อมพริก) วรรคสี่ บังคับเสียงตรี (พริก)

การแต่งคำวบทดำเนินเรื่อง

ผังคำวบทดำเนินเรื่อง (บทที่ ๒ เป็นต้นไป)

○○○○ ○○○○○○○○ ○○

○○○○ ○○○○○○○○ ○○○○

○○○○ ○○○○○○○○ ○○

การสัมผัส ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ลำพูนลำปาง เมืองแพร่แท้ทักพะเยาร่วมเข้า มาใจ
 มาแต่งคำจ้อยม่วนจันหัวใจ เชิญมาทางใน หมั้นแวะหมั้นเข้า
 คำวขอของเฮา ตึงดีแท้เจ้า มาเตอะเชิญมาช่วยค้ำ”

การสัมผัส มีดังนี้

๑. (ใจ) บรรทัดที่หนึ่ง สัมผัสกับ (ใจ) ในบรรทัดที่สอง
๒. (ใจ) บรรทัดที่สอง สัมผัสกับ (ใน) ในบรรทัดที่สอง
๓. (เข้า) บรรทัดที่สอง สัมผัสกับ (เจ้า) ในบรรทัดที่สาม

การบังคับวรรณยุกต์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ ลำพูนลำปาง เมืองแพร่แท้ทัก พะเยาร่วมเข้า มาใจ
 มาแต่งคำจ้อย ม่วนจันหัวใจ เชิญมาทางใน หมั้นแวะหมั้นเข้า
 คำวขอของเฮา ตึงดีแท้เจ้า มาเตอะเชิญมา ช่วยค้ำ ”

๑. (ลำพูนลำปาง)วรรคหนึ่ง - ไม่บังคับ -
 (เมืองแพร่แท้ทัก) วรรคสอง บังคับเสียงตรี (ทัก)
 (พะเยาร่วมเข้า) วรรคสาม บังคับเสียงโท (เข้า)
 (มาใจ) วรรคสี่ บังคับเสียงสามัญ (ใจ)
๒. (มาแต่งคำจ้อย) วรรคหนึ่ง บังคับเสียงตรี (จ้อย)
 (ม่วนจันหัวใจ) วรรคสอง บังคับเสียงจัตวา (ใจ)
 (เชิญมาทางใน) วรรคสาม บังคับเสียงสามัญ (ใน)

๓. (คำวซอของเฮา) วรรณหนึ่ง - ไม่บังคับ -
(ตั้งดีแท้เจ้า) วรรณสอง บังคับเสียงโท (เจ้า)
(มาเตอะเชิญมา) วรรณสาม บังคับเสียงสามัญ (มา)
(ช่วยคำ) วรรณสี่ บังคับเสียงตรี (คำ)

การแต่งคำวบทสุดท้าย

คำวบทสุดท้ายไม่มีฉันทลักษณ์บังคับตายตัวในตอนท้ายมักจะจบว่า “ก่อนแล” หรือ “ก่อนแลนาย
เหย”

ผังคำวบทสุดท้าย

○○○○ ○○○○○○○○ ○○(○○)

ตัวอย่าง

“จบคำวแนวคำสุดเสียงเพียงนี้มือก้อ้อวางลง ก่อนแลนายเหย”

จ้อย

ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีมรดกทางวรรณกรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเองดังเช่นเรื่อง"จ้อย" ของชาวล้านนา

ผู้คนปัจจุบัน ได้นำเอาจ้อยมาใช้ในชีวิตประจำวันแบบผิดเพี้ยน เผลอๆเอาจ้อยไปเปิดงานมงคลที่มาของคำว่าจ้อยซึ่งเป็นวรรณกรรมโบราณของชาวล้านนาเรื่องที่มาเป็นตำนานจากชาวลัวะ ดังนั้นจึงมีผู้เชี่ยวชาญด้านล้านนาสันนิษฐานกันว่าคำว่าจ้อยเป็นภาษาของชาวลัวะ

ตำนานเรื่องจ้อยมีอยู่ว่า “ในสมัยก่อนชาวลัวะอยู่กันเป็นเมืองเล็กๆแต่ละเมืองก็เป็นอิสระแก่กันอย่างไรก็ตามมีเมืองของชาวลัวะเมืองหนึ่งชื่อเมือง “ตำทอก” มีพญาแมนตำทอกเป็นเจ้าของเมืองครั้งหนึ่งมีกองทัพฮ่อมารุกรานเมืองตำทอกพญาแมนตำทอกนำกองทัพออกรบกองทัพฮ่อมได้ฆ่าพญาแมนตำทอกสิ้นพระชนม์ในสนามรบพวกทหารลัวะจึงช่วยกันป้องกันเอาพระศพพญาแมนตำทอกกลับเมืองแต่ฮึดฮอย(จารีต)ของชาวลัวะห้ามนำศพผิดายโงกกลับเข้าบ้านเมืองทหารจึงนำศพพญาแมนตำทอกไว้นอกเมืองแล้วส่งคนไปกราบทูลพระนางอุทุมพะกายมเหสีของพญาแมนตำทอก

ครั้นพระนางอุทุมพะกายทรงทราบเรื่องการสวรรคตของสวามีจึงรีบออกมาดูพระศพพร้อมกับร้องไห้โหยหวนว่า “ผิวของข้าเหี่ยวมาตายต่อตลະหนีจากตัวข้านี้ไปต่อแต่นี้ข้าจักอยู่กับไฟกำเเวรใดมาเป็นตั้งอี่” เสี่ยงไห้โหยหวนของพระนางอุทุมพะกายทำให้ผู้คนที่ได้ยินเกิดอารมณ์โศกเศร้าตามพร้อมๆกับมีทำนองที่ฟังแล้วมวนงันยิ่งนักทั้งยังมีคำคล้องจองไพเราะเพราะพริ้งดีแท้ ผู้คนจึงจดจำทำนองไพเราะโศกเศร้านั้นนำมาเป็นทำนองของคำประพันธ์ที่เรียกกันว่าคร่าว(อ่านว่าค่าว)และเรียกทำนองนั้นว่าทำนองวิงวอนหนโลกคือ คำพรรณนาของชาวโลก (คนสมัยก่อนแบ่งความเป็นอยู่เป็น ๒ ส่วน คือส่วนโลกคือ ชีวิตชาวบ้านทั่วไปและหนธรรมคือชีวิตของพระสงฆ์)

หลังจากนั้นมาหากใครมีเรื่องโศกเศร้า เหนงหงอย ใจฝืดลอยหาคนรัก คิดถึงผู้อยู่ไกล เสียใจกับการสูญเสียคนรัก ผู้นับถือ ญาติผู้ใหญ่ จำจากลา นิราศร้างห่างไกลกัน ก็จะทำนองพรรณนาเป็นคำคล้องจองและนำทำนองคำวิงวอนหนโลกใส่ในเนื้อหา เกิดเป็นคำประพันธ์ที่งดงาม ประเภทกล่าวถึงความสูญเสียห่างไกล จำใจจาก

เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปการเรียกว่าวิงวอนหนโลกมันยี่ดยาวผู้คนนิยมนำคำว่า “จ้อย” หมายถึงโศกเศร้ามาเรียกแทนคำว่าวิงวอนหนโลก คำประพันธ์นี้จึงนิยมเรียกกันว่า “จ้อย” จนปัจจุบัน

การจ้อยในล้านนานิยมจ้อยแทรกในการเล่นเพลงซอพื้นเมือง โดยเฉพาะตอนที่ช่างซอจะจากบ้านเมืองเข้าป่าหรือที่เรียกกันว่าเข้าป่าเก็บนก ช่างซอจะจ้อยรำลึบ้านเมืองและญาติๆส่วนในชีวิตประจำวัน พวกหนุ่มสาวจะนิยมจ้อยตอนที่คิดถึงกัน เช่นสาวคิดถึงตัวพ่อ(อ่านตัวป้อ)คือชายหนุ่มคนรัก ในยามค่ำคืน มองคนรักหาเมื่อใดก็ไม่เห็นมาเหมือนก่อนๆ จึงจ้อยขึ้นว่า “คืนฟ้าหนาวใจสาวง่อมล้ำเฝียบเหมือนเดือนค้างด่าสิงขร ดาวเดือนเคลื่อนคล้อยน้ำย้อยต้นก่อน ชบหัวลงนอนกอดหมอนฮ้ำให้” บางครั้งชายหนุ่มเดินไปเที่ยวสาวยามค่ำคืนก็นิยมจ้อยส่งเสียงให้สาว ๆ เห็นใจขณะที่เดินผ่านบ้านสาว ๆ “สาวเหยสาวข้าหนาวใจล้ำอยากได้ตัวเจ้ามาแอมฝ่อเกาะก่างน้ำหั้นอ้อกักแหมยังมีคูแอมเป็นก้อเป็นเหง้า”

บางครั้งผู้คนล้านนามักกล่าวถึงอาการของคนคล้ายบ่าวว่า “จ้อยๆ ซอๆ” หมายถึง จ้อยแสดงถึงอาการที่โศกเศร้าส่วนซอเป็นอารมณ์ที่ดีแจ่มใส นั่นคืออาการของคนเดียวดีเดียวร้าย คล้ายเสียสติ

สรุปแล้วคำว่า “จ้อย” เป็นคำประพันธ์คนล้านนาที่บ่งบอกถึงความโศกเศร้ากีดตึง (คิดถึง)รำเปิงหายามนิทราร้างห่างไกลของรักในบางหมู่บ้านจะนิยมจ้อยรำหาอาลัยในงานศพ งานอวมงคล

การแต่งจ้อย

บทลำนานำที่นำมาใช้ในการจ้อยคือ คำว อาจมีเนื้อความยาวหรือสั้นก็ได้บทจ้อย คือ บทคำวที่มีทำนองซ้ำๆ

จ้อย แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. บทจ้อยโดยทั่วไป

เนื้อหาของบทจ้อยมักกล่าวคร่ำครวญแสดงความรักของบ่าวที่มีต่อสาว(ชายที่มีต่อหญิง) กล่าวถึงบรรยากาศในยาม ค่ำคืน เช่น

“สาวเหยสาว อ้ายมาฟุ้งน้อง หวังเป็นคู่ป๋อง รอมแพง
ยามเดือนส่องฟ้า ดาวก็อับแสง พี่เหลียวผ่อแยง เคหาแห่งเจ้า
พี่บ่รักไผ เท่านายน้องหน้า ในโขงชุมพู โลกนี้”

๒. บทจ้อยประเภท “คำวร้อง”

นอกจากบทจ้อยที่แสดงความรักในใจของบ่าวแล้ว ยังมีบทจ้อยลักษณะพิเศษคือมีลักษณะเป็นบทสั้นๆ ที่สามารถร้องวนไปวนมาไม่รู้จบได้ (เช่นเดียวกับ “ซอว้อง”) เรียกว่า “คำวร้อง” ซึ่งเนื้อหาจะไม่เกี่ยวกับความรัก แต่จะกล่าวถึงเรื่องราวของชีวิตในสังคม ซึ่งถ้าดูอย่างผิวเผินจะเป็นบทจ้อยที่สนุกๆ ไม่มีสาระอะไร แต่ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วก็จะทราบว่าเนื้อหาจะแสดงถึงความขัดแย้งในสังคมบางอย่าง เช่น

“เข้าเจ้าเม็ดแฉ่ง เข็มมันบ่สูง สีเปียดได้บุง หุงก็ขึ้นหม้อ
ชาวบ้านหนองหวาย ผดบ้านหนองอ้อ เขาปลูกเข้าดอ จ้าดนัก
กั้นแปนขโมย จะตวยไปลัก สักสี่ห้า หกบุง
ข้าวเจ้าเม็ดแฉ่ง.....” (ร้องวนกลับไปเหมือนเดิม)

หรือ

“กลอนสิเนหา หมาขี้ไล่วัด ปัดกวาดแผ้ว ตั้งวัน
มีวันหนึ่งนั้น พระหน้อยไปหัน เปนของสำคัญ อยู่หน้าพระเจ้า
มันเปนหมาไผ บู้จักเจ้า ใครกำคอเอา ดาบปัด
กลอนสิเนหา.....” (ร้องวนกลับไปเหมือนเดิม)

๓. บทจ้อยประเภท “คำวก้อม”

คำวก้อมมีลักษณะเป็นบทจ้อยสั้นๆมักมีเนื้อหาค่อนข้างแค้นและผู้หญิงโดยบ่าวจะจ้อยด้วยอารมณ์ขัน เป็นการยั่วโมโหสาว ทำให้บรรยากาศในการเดินไปแอ้วสาวครั้นตรง สนุกสนาน มี ๓ ชนิด คือ

๓.๑ บทจ้อยที่ค่อนข้างแค้นสาวที่นอนแต่หัวค่ำ ไม่ยอมออกมา “อยู่นอก” ต้อนรับบ่าว เช่น

“สาวหลับเจ้า กินขี้หมากอง บ่าวเดียวกอง กินจิ้นไก่ต้ม”

“สาวเหยสาว แยกมาบู้ บ่หาหมากเหมี้ยง พลุยา”

(สาวที่มีความสามารถจ้อยได้ ก็จะตอบโต้ออกมา เช่น)

“บ่าวแอ่วเข้า กินขี้หมากอง บ่าวแอ่วเดียวกอง กินขี้หมาแห้ง”
“บ่าวหมูนี่ กินขี้ติดต่อง บ่าวเดียวตามกอง กินขี้หมาแห้ง”

๓.๒ บทจ้อยที่ค่อนข้างแสบที่หน้าตาไม่สวย หญิงหม้าย หรือยั่วสาวให้โกรธเล่นๆ เช่น
“สาวเคิ้นสาวค่าง แม่ฮ้างบ้านตุ้ เอาหัวปล้ำทุ แลกเอากก็ได้”
“แม่หม้ายแม่ฮ้าง เหมือนค่างยงต้อ เอาปูนกันค้อ จ้อยหมาเท่าเล่น”
“สาวสาวหมูนี่ หน้าอย่างแคบหมู เอาหัวปล้ำทุ จื้อเอาก็ได้”
(สาวก็จะตอบโต้ด้วยเนื้อหาที่เผ็ดร้อนพอ ๆ กัน เช่น)
“บ่าวท่าหมูนี่ เอามาเยี่ยะสัง เอาตีนชะนัง เข้าเหล่าป่าขี้”

๔. บทจ้อยสั้น ๆ

ที่มีลักษณะเนื้อหากล่าวรำพันถึงความยากจนเป็นการระบายอารมณ์ของบ่าวที่ไปแอ่วสาวด้วย เช่น

“แสนโสกทุกข์ มโนคังคูก เกิดมาแล้วทุกข์ ปมีเจ้าของริหาเงินทอง ก็ซำบได้”

บทจ้อยที่ใช้ตอนเดินทางกลับบ้านเมื่อบ่าวไปแอ่วสาวจนถึงเวลาอันสมควรแล้วก็จะเดินทางกลับบ้านในระหว่างทางที่เดินทางบ่าวมักเล่นดนตรีหรือจ้อยไปด้วยเป็นการระบายอารมณ์แก้เหงาและส่งสัญญาณไปในตัว เนื้อหาในบทจ้อยจะกล่าวถึงบรรยากาศในยามดึกสงัด เช่น

เด็กมามะมอยน้ำย่อยตื่นแป	ไก่อ้นแจแล ละอ่อนลูกได้
มากี้ตเดิงหาตัวแม่ป่าอาย	กิดหาหลายวันรังเรือ
จะตองหาไฟได้มาฟักเพื่อ	ยามอันเมื่อชายนอน
กองหาแต่ตัก ต่าปอแปนต้อน	กิดหาบังอรหัวใจแตกข้าง
จัดเหลียวหาไฟได้มาจ้วยสร้าง	หื้อหายเย็นคิงอุ่นเนื้อ

(“จ้อยถึงสาวคนรัก” จากหนังสือคำผะพญาคติสอนใจโบราณล้านนาปริศนากำทายป่าเก่าและกำอู้ บ่าวอู้สาว)

เครื่องดนตรีประกอบการจ้อย การจ้อยไม่จำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีประกอบเหมือนอย่างซอแต่ บางครั้งอาจจะตีตึง ตีตเป็ยะหรือสีสะล้อคลอตามไปด้วยก็ได้

ขอ

ความหมายและประวัติความเป็นมา

ขอคือการขับลำนำหรือขับร้องด้วยถ้อยทำนองต่างๆอันไพเราะเป็นศิลปะการแสดงด้านการขับขานพื้นบ้านล้านนาที่พบทางภาคเหนือตอนบนได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา ขอเป็นสื่อพื้นบ้านที่ให้ความบันเทิงและสาระเนื้อหาที่นำมาเป็นบทขับร้องเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อครู แม่ครูและการนำข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมืองมาร้อยเรียงเป็นบทขับขานเนื้อหาที่ช่างขอนำมาขอนั้นจะแฝงทั้งคติธรรมและคติโลกกล่าวคือมีทั้งสาระและบันเทิงอยู่ในบทขอ

ขอที่ได้รับความนิยมในภาคเหนือมี ๒ แบบ คือขอแบบจังหวัดเชียงใหม่ และขอแบบจังหวัดน่าน ขอทำนองทางเชียงใหม่จะใช้จุ่มปี่จุม(จุม) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบ ส่วนขอทางจังหวัดน่านจะใช้พิณ (อ่านออกเสียงป็น) และสะล้อเป็นเครื่องดนตรีประกอบการขับขอ

รูปแบบการขอ

รูปแบบการขอในปัจจุบันทั้งแบบเชียงใหม่และแบบน่าน สามารถแบ่งรูปแบบที่ใช้ในการแสดงได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. การขोकู่ คือการขอขับร้องระหว่างช่างขอชาย ๑ คน กับช่างขอหญิง ๑ คน ในลักษณะการโต้ตอบ ซักถามกัน ส่วนใหญ่ผู้ขอจะคิดคำร้องขึ้นสดๆในขณะที่แสดงขोकู่เป็นรูปแบบการขอดั้งเดิมที่ใช้แพร่หลายในงานบุญ ประเพณีต่างๆ

๒. ละครขอเป็นรูปแบบของการขอที่มีการดัดแปลงจากการขोकู่มาเป็นการขอละคร โดยนำรูปแบบการแสดงของลิเกและละครคำเมืองมาใช้เป็นต้นในการดัดแปลง

๓. ขอสดริง เป็นการขोकู่ที่มีการพัฒนานำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่ เช่น อิเล็กโทรน กลองชุด เข้ามาบรรเลงประกอบการขอแทนเครื่องดนตรีพื้นเมืองเดิม คือ ปี่จุมและซิงในขอแบบเชียงใหม่และพิณกับสะล้อในขอแบบเมืองน่าน

เครื่องดนตรีประกอบการขอ

เครื่องดนตรีประกอบการขอแบ่งตามความนิยมในท้องถิ่นแบ่งเป็น ๒ แบบคือเครื่องดนตรีประกอบการขอแบบเชียงใหม่และเครื่องดนตรีประกอบการขอแบบเมืองน่าน

๑. เครื่องดนตรีประกอบการขอแบบเชียงใหม่ประกอบด้วยปี่จุ่ม และซิง ปี่จุ่มเป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่าที่ทำมาจากไม้ไผ่ประเภทไม้รวก โดยตัดเป็นท่อนๆ ขนาดต่างกันจำนวน ๓ เลา หรือ ๓ เล่มปี่อยู่คู่กับการขอมมาตลอดจึงมีความสำคัญ

๒. เครื่องดนตรีประกอบการขอแบบเมืองน่านประกอบด้วยพิณและสะล้อ(ซ้อล้อ) พิณเป็นเครื่องสายแบบดีด ชูดจากไม้ท่อน

ทำนองขอ

ขอเป็นการขับขานด้วยทำนองที่มีคำร้องสัมผัสคล้องจองกันตามฉันทลักษณ์ของแต่ละทำนองนั้น โดยเฉพาะ ซิงในแต่ละทำนองขอจะมีฉันทลักษณ์ที่แตกต่างกัน คำว่า ทำนองขอ เป็นคำที่ใช้เรียกในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ส่วนในจังหวัดแพร่และน่านเรียกว่าระบำขอ ทำนองที่ใช้ปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

๑. ทำนองตั้งเชียงใหม่ หรือทำนองขึ้นเชียงใหม่เป็นทำนองที่ให้ความไพเราะเป็นทำนองที่ใช้ขอในบทแรก เป็นทำนองเริ่มเรื่องของการงานเพื่อเป็นการทักทายหรือเป็นการสวัสดีท่านผู้ชม

๒. ทำนองจาวปู่ หรือจะปู่ (ช่างขอในจังหวัดน่านเรียกทำนองนี้ว่า ทำนองจกก๊ก) เป็นทำนองที่รับจากทำนองตั้งเชียงใหม่

๓. ทำนองขอละม้ายเป็นทำนองที่ให้จังหวะครึกครื้นสนุกสนานซึ่งช่างขอแต่ละคนจะมีลีลาในการขอที่แตกต่างกันออกไปมีทั้งแบบคึกคักและแบบอ่อนหวานหยดย้อยเป็นทำนองที่มักใช้ในบทพรรณนาโวหาร

๔. ทำนองเงี้ยว หรือเสเลเมาคำว่า “เงี้ยว” เป็นชื่อเรียกของชาวไทใหญ่ซึ่งมีภาษาเขียน ภาษาพูดของตนเอง สันนิษฐานว่าทำนองเงี้ยวน่าจะได้รับอิทธิพล มาจากชนชาติไทใหญ่

๕. ทำนองเพลงอ้อเป็นทำนองที่มีวิวัฒนาการมาจากเพลงกล่อมลูกหรือบทเพลงกล่อมลูกหรืออ้อลูกของคนโบราณ ทางจังหวัดน่านเรียกทำนองนี้ว่า ระเบียบขอดำรายา

๖. ทำนองพม่าขอทำนองพม่าเป็นทำนองที่ใช้ขอบทสั้นๆ สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชาวมอญในพม่าทางจังหวัดน่านเรียกทำนองนี้ว่าทำนองเจ้าสุวัตรนางบัวคำ

๗. ทำนองมะเก่ากลางเป็นทำนองขอที่ซ้ำมาก มีจังหวะเนิบนาบ เป็นทำนองขอที่นิยมใช้เมื่อประมาณ ๕๐ - ๖๐ ปีที่ผ่านมา

๘. ทำนองขอพระลอ เป็นทำนองที่มีความเก่าแก่อีกทำนองหนึ่ง มี ๒ แบบ คือพระลอล่องน่านและพระลอเดินดง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำนองน้อยใจยา

๙. ทำนองขอปั่นฝ้ายเป็นทำนองที่เรียกตามชื่อของบทปั่นฝ้ายซึ่งเป็นการพรรณนาขั้นตอนต่างๆ ในการผลิตฝ้าย ตั้งแต่การถางไร่ การปลูก การเก็บเกี่ยว การนำฝ้ายมาผ่านกรรมวิธีให้เป็นเส้นด้ายจนถึงการทอฝ้ายออกมาเป็นผืนผ้า

๑๐. ทำนองล่องน่านนี้มีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยมีตำนานที่กล่าวถึงขอทำนองนี้ว่า พญาการเมือง(กรานเมือง)ได้ย้ายเมืองวรรณครหรือเมืองบัวมาตั้งเมืองใหม่ในครั้งนั้นพญาการเมืองได้จัดสร้างแพขึ้นทั้งหมด๗แพด้วยกันเพื่อเตรียมการขนย้ายผู้คนในบรรดา๗แพนั้นมีอยู่หนึ่งแพที่บรรทุกเครื่องดนตรีและช่างขอชื่อปู่คำมาและย่าคำมิได้ขออำลาบ้านเกิดเมืองนอนที่เคยอยู่มาตั้งแต่เล็กแต่น้อย

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”
ของปราชญ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัดลำปาง

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่า จ้อย ซอ”

ของนายประดิษฐ์ สรรพช่าง

ชุมชนบ้านหมอสม หมู่ ๒ ตำบลปงแสนทอง

อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

สร้อย อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ (ทำนองซออ้อ)

สิบนิ้วบ่นอมนันทา	บรรดาท่านผู้หลักผู้ใหญ่
พี่น้องเพื่อนพ้องเก่าใหม่	ฟังเนื้อผมจะได้ขอเพลง
ของม่วนคนเมืองเฮา	ล้วนมากมีบ่ตีก้าวเกรง
ลองหัด เรียนรู้ ดูเอง	สนุกครั้นเครงเหมือนก่อนเก่า
ตั้งคำว จ้อย ซอ กำเมือง	นับเป็นเรื่อง บ่เสี่ยงกำเล่า
ค้นหาเอามาปิดเป่า	อันว่าของเก่า เป็นเล่าซอจาใด
ล่องฝึกนึกถึงก่อนเก่า	เงินหมอนอ้อยเฮา เป็นยังเข้าใจ
ฮ่าเฮียนตั้งแต่เยาว์วัย	ปลุกฝังกันไปอย่าได้หื้อขาด
อันว่าเพลงเขลางค์บ้านเฮา	มีมานานเนานับเมินขนาด
หลักฐานประวัติศาสตร์	เป็นปาวประกาศบ่อาจลืมลาย
หนึ่งพันสามร้อยปีแล้ว	บ่คลาดลัดแคล้ว ยังมีตางปล่าย
ภาษาวัฒนธรรมเอนาย	สืบเก่าเล่ายาย หลากหลายอย่างอยู่
คำคำว คำเครือ จ้อย ซอ	อ้อลูกแถมขอ พอเอานอนอู่
สิกกัจจ่าพร้อมหมู่	ฟังดูอบอุ่นใจดี
คำสั่ง คำสอน ภาซิต	ชวนคิด ตัดใจ ดีหลี
กินตาน งานบุญ ประเพณี	คุณค่ามากมีจนถึงบ่าเดียว
หน้าที่หมู่เฮาเอนาย	ตั้งหญิง ตั้งชาย เอาใจข้องเกี่ยว
อย่าละขว่างสัวะหื้อเหี่ยว	เสียเหี่ยวเกิดเป็นคนเมือง
อนุรักษ์ส่งเสริมเอาไว้	อย่าหื้อได้โศกไหม้หมองเหลืออง
เขลางค์นครรุ่งเรือง	เทศบาลเมืองของเฮาคงอยู่

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”
ของนายหน่อ ธรรมศรีใจ
ชุมชนบ้านทุ่งกูด้าย หมู่ ๖ ตำบลปงแสนทอง
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จ้อย...“ฮักเขาข้างเดียว”

ไปฟังหาเสียง เพื่อนกลิ้งต่งกว้าง บ่ปันผื่นก้องก้วยกวง
บ่เลยนั่งโง้มอยู่หนต่างหลวง ฟังทลายหลวง เสียงจำปากเจ้า
บ่แนบใจหุไซประตูเข้า หวังตัวหญิงเฮาอยู่ปิด
ไปเลียบพ่อหา ตามผาป่านัด ผัดผ่อเยี่ยม หาหญิง
บ่หันหน้าบ่อง ออกบ่ต้นผิง สยบลิ้มคิง ก็ดอกลาวดให้
บ่ได้หนีไปสิดำให้ หนีเมื่อนอนตายตำด้อย
เจ้าแสงเดือนยุ จูเข้าบ่บ่้อย เหมือนป่าบวกบ่้อยหาวม
น้องจูบ่ว่าง เหมือนจ้างตักต้ม ยืนวงงมเกาะไหนบ่หมั้น ฯลฯ

จ้อย...“แอ้วสาว สาวบ่อยู่ บ่าวจ้อยดำสาว”

สาวหลับเจ้า เขาว่าสาวตาย กินข้าววายเอาสาวใส่ล้อง
กินข้าวตอนตีก็้องม้องม้องเอาสาวไปตุมป่าจ้ำ

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”
ของนางอุบล มิ่งเชื้อ
ชุมชนบ้านทุ่งกุ่ม้าย หมู่ ๖ ตำบลปงแสนทอง
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว... “พระยาพรหมร้องไห้หาเมีย”

น้องว่าน้องฮักหงฮักปล่ายใจบ่ฮักแต่ในจิตใจแต่ใส่
ฮักสิ่งจาใดหนีไกลจากไกลหัวใจนายเปียงนุ่นจิ้งน้องหันปีจัน
เป็นคนซี้รวเข็มแผ่นผ้าเงินทองปีนี้กว่าน้องบ่หันแต่ของ
นิกเสียนวลฟองน้องหันแต่ช้านายฟังคำไผ ได้มาแสรังซ่า
จำยุกส่งท้ายหนตางหลวง บ่เต้าเตียวย้าย บุกบุนเข้าในดง
น้องจู้บ๊ว้าง ย่าฟากหวิตตัง นายจู้ปลิง หล่มพงป่าหญ้า
อันเยียงอู้จำ ตีนายอู้ซำกเหมือนดุมี่แนคัก
ฝนตกหัวปีน้ำมีนงนั๊ก ปล่าย่อมเล่นจุมคลอง
โบราณว่าไว้หากมีถมทอง เจ้าจิ้นวลฟองน้องหงว่าแก้ว
มีวรรณถิมถีนฝ่องแผ้วค่าควรเมืองหยวนฟ้า
ตกปางไปลุนกายเป็นซึยา บ่สังเวชข้าคนเดียว
เหมือนเฮือบ้อก้า ตกกลงกลางเป่ว เจ้าจี้บัวเรียว บ่เหลียวไผเฝ้า
เจ้าจี้บัวคำ เปื่อนกำได้เง่า ก่ถูกลมปือสะท้าน
กาบเกสรปอแห่งเหี่ยวม่าน ยังมีภู่ฝั้งกวนจี ด้วงตัวน้อย
อยู่ชิงกินชิงปี่ฮู้คิงดิงตัวสั๊กน้อยยักซ่อยอยู่ดอยหิน
รู้จริงไปจ้อยตามตวยฮอยบ่พบหัวอกเรียมเปดเปียงดั่งพบ
ตี้ต้อยลิ้มจิ้มลง ปี่เมอาฮักน้อง แม่ฟองจันผง จนหาหว่างทรง
หว่างยังบ่ได้บีดเมาขึ้นเหนือ บีดเมาล่องใต้ ชุกชนไปเที่ยวลัด
กลางเตือกไปอาศัยอยู่วัดกินซากข้าวเหลือเพล
ปี่ทรงกำตุ๊ก น้องบ่หันเห็น เจ้ากรรมซอนเวร หลอนน้องอยู่ไกล
ปี่อ้อจันธารนร้อนไหม้ จักหลับนอนตี่อิมต้อง
จะไตจ่างไผ จ่างใส่จ่างต้อง เตอะน้องหนุ่มน้อยคนตี

คำจำหอมเปียงรสดอกไม้ ยามเด็ดจากคว้นมาตม
จำเปรียบเก้าสำเนา ก่อนกัมผสมแตกเตรียมเรียบริ้วสร้าง
ป้อขอเงินนาย แม่ลานปักกว้าง จ้านบางตะพานแตกแจ้อ
หลอนป้อมีเกลือหินส้มย้อมเนื้อสีหากเข้มแดงงาม
บเปลื้องมาดเงินดินไฟป่าขามสีหากตั้งงามเมื่อยามอยู่เฝ้า
หลอนนายบ่จำ เงินฟังเตอะเจ้า ฟังกลอนลำเนาเรื่องตุ๊ก
ลุนหลังนายป้อเมาชวนชุก ปานเป็นบ้าเบาบิน
ข้าวและน้ำกลางคาบลิ้มกิน ย่าเดียวดินหวิดหวมลุ่มได้
ทะนงต้นตัวอยู่บ่บ่ได้ เหมือนหางตงโยจ้อจ้าง
ปักแขนสูงพยุงนก้าง ตี้ก้างโต้งกว้างตอลม
ป้อเมอฮักน้องแม่ฟองจันผง จินหาหว่างทรง หว่างยังบ่ได้

☸ สະบันงายมหลามบายบ่มให้เนั้ง เป็นเล่ากันตั่งๆ ว่าน้องได้ใหม่ลิ้มเก้า เลยวาง ☸

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ้ำ จ้อย ขอ”

ของนางจันทร์คำ ธนันทชัย

ชุมชนบ้านฟ่อน หมู่ ๒ ตำบลชมพู

อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว...“แม่สอนลูก”

ฟังเตื่อะลูกรัก	แม่จักไค่จำ	เมื่อแม่มาลา	ปามานลูกน้อย
เป็นเอื้อะเป็นหวา	ใจป่าวโศกสร้อย	ไค่หนายลมจอย	สิ้นจะ
มีดหน้าตาลาย	เป็นไปสับปะ	อยากกินกำส้ม	ดองเค็ม
ของกินเกยมัก	กอยว่ามาเหม็น	เปรี้ยวหวานมันเค็ม	อื้อะฮากออกเสี้ยง
เหม็นเปืออาหาร	หน้าจ่างหม่นเมียง	คลื่นเหียนอาเจียน	เมื่อยล้า
เหม็นครกเหม็นเขียง	เหม็นกะปิป่าฮ้ำ	เหม็นกลิ่นเสื้อผ้า	คร้วทรง
เมื่อลูกเข้าต้อง	ยื้อแม่ประสงค์	แม่แป้นต้องทน	ดินรนต่อสู
อารมณ์อ่อนไหว	อือใจอืดสู	เพื่อลูกของกู	แต่และ
ปอได้ไปกาน	แถมจ้าแมกแซะ	กลัวเป็นมีดหน้า	ตาลาย
ยะกานนักล้า	ตักน้ำบ่อหนา	กลัวลูกหลุดไป	แห้งอย่างป็นอู้
แม่มาบุตรตา	เหมือนกันจู้ผู้	คอยลูบขวมดู	บั้ง
สามเดือนเต้ากบ	ผกคอยหลายครั้ง	ลูกหม่นข้าง	ตางไต
หกเดือนเต้าฮอก	ตามป็นบอกไซ	ลูกตื่นตางใน	ภูมิใจเสี้ยงถ่าน
ได้เจ็ดแปดเดือน	เหมือนเดือนกู้บ้าน	อย่ากินตวยตาง	ย่างเกี้ยว
อย่าอาบน้ำเด็ก	อย่าเก็ดงูเสี้ยว	อย่าเกี้ยวของเล่น	หวานมัน
อย่าโปะบ่าป่าว	อย่าเข้าป่าหนาม	อย่านั่งกลางจาง	อย่าตักตองกล้วย
นั่งกาประตู	บตีหมด้วย	อย่าหัดมือโวย	ไล่ลัก
อย่ากินปลูน	กัวฟุงจักกัต	อย่าตักผีบ้า	คนเมา
ผมลูกออกแล้ว	กัวบได้เก้า	กัวเล็บมือยาว	ไปถูกลูกน้อย
น้ำพริกน้ำแกง	อย่าแฝงกินได้	กัวลูกตังใน	ตัวฮ้อน
ชีวิตแม่มาน	เปรียบเหมือน	ความจ่าง	คิดแต่สิ่งอันดีงาม
เก้าเดือนก้อยครบ	ตามกำหนดกาน	ลูกอยู่ในครรภ์	เก้าเดือนเต้าฮ้อน
แม่เตรียมข้าวของ	ผ้าฮองเบาะฝ้าย	ผ้าอ้อมผืนงาม	กระตืดยาหอม

เตรียมแพวครวมือ	เครื่องใจ	เสื้อผ้าอาหารณ์	แม่เต็มซื้อไว้
ลูบไล้ตัวเจ้าตั้งวัน	ออกมาเหยยเตอะ	ป้อแม่ไค่หัน	จะขาวจะดำ
อย่างใดก็ได้	แม่จะไปไหน	ไกลแต่บ่ได้	เป็นหวงเป็นโยชะบ๊ะ
เต๋อเจ็บต้องใจ	ใจป้อสั้นจ๊ะ	กั๋วเกิดลูกน้อย	กลางตาง
เจ็บต้องหลายครั้ง	น้ำลายจันจ่าง	บ่เกิดชกกำ	เจ็บใจเต้าอัน
พ่องกำเจ็บต้องเมิน	เกินกว่าอดกลั้น	เพราะลูกตังใน	บ่หว่าย
พ่องเจ็บแอวขวา	พ่องเจ็บแอวซ้าย	พ่องกำปอดกัน	ลงมา
พ่องกำเจ็บต้อง	หนองลงแอวขวา	พ่องโอยอะล้า	พ่องหุยพ่องให้
จับกลางคนกั๋ว	บ่ได้เข้าไกล	เอ๊กดำเป็นไฟ	ขว้างชัต
พ่องหยิกพ่องตี	มีสารพัด	พ่องกำจ่มซำม	ครวญคราง
พ่องซี้ป้อลัด	พ่องตดปอหลั้น	บางพ่องกำกาน	ขึ้นฝาขึ้นหึ่ง
พ่องกำเปินลม	ตีวลัมเกลือกกลิ้ง	เพราะว่าฮูจิม	กิดกั๊บ
ตายกับตาย	ก้ามี่สารพัด	พ่องเปินเลือดลิม	ตังใน
เปินลมตัวลัม	ลีนลมหายใจ	เลือดขึ้นตังใน	ไผจ้วยบ่ได้
สังเวชเหลือเกิน	บ่เหมือนป่วยไข้	ละวุ่นละวาย	เตือดร้อน
ยาหอมยาแดง	แตวกับน้ำฮ้อน	เอาต้นแม่เจ้ามารดา	ลีนใจเหยยแล้ว
บัวแก้วไบนานา	แสนเวทนา	ก้ามามอกอัน	พ่องเกิดโฮงยา
ดีเหลือเกิดบ้าน	กลางพ่องสดงค์บ่หนัก	บ่เป็งบุญหมอ	นอนรอเปินตับ
หมอรับจ้วยได้ฟรีฟรี	พอลูกลงหว่าย	ลมแบ่งบ่มี	คุณหมอมือดี
จ้วยจกออกได้	หมอมี่จรรยา	ฮักษาคณไช้	ไกลอันตรายแต่ตัก
แต่ก่อนอ่อนหลัง	แม่มานตายนัก	ชีวิตหมิ่นสั้น	โรยลา
ลูกลูกฟังไว้	หน่านได้ใบจา	พระคุณมารดา	เอามาเล่าอู้
ลูกเกิดออกมา	มีใจจิ้นสู้	เปินตีเอนดู	เจ่นล้า
อดกลั้นอาหาร	คาวหวานแถมครั้ง	กินกำปี้ตัม	พริกดำ
กะปิและฮ้า	บ่ได้กินหยัง	กั๋วสาบเต็งตัง	ผิดเดือนเปินบ้ำ
กั๋วบ่มีไฟ	เลียงดูลูกข้า	บุตรตำธิดา	ลูกน้อย
คนอื่นหมิ่นแสน	หลายป้นหลายร้อย	บ่เหมือนแม่เจ้า	ลักคน

น้ำผึ้งน้ำมิ้น	นมชั้นนมผง	บ่เต้าน้ำนม	มารดาสองเต้า
ลูกได้ดุนกิน	จันอ้อมต่างข้าว	แม่ผอมซบเซา	แต่ตัก
แม่ซุบผ่ายผอม	ถนอมความรัก	อวบฝักอยู่หั้น	จำเจ
แม่กอดลูกไว้	บ่ได้ห่างเห	อ้อมกลมในเปล	หลับเหยียลูกหล้า
ลูกม่อยหลับตา	ล่นไปซักผ้า	อืดหิวโรยรา	ฟังฟ้า
ฝนตกสุ่ยๆ	ผ้าอ้อมบ่ยาว	ดั่งไฟตากแห้ง	รมควัน
ลูกตื่นมาแล้ว ก้าวลูกจะก้าว		จ้มจีล่ำด่วน	อาบน้ำป้อนข้าว
นางผ่องใหญ่มา	จันปอแก่เฒ่า	บ่ฮู้บุญคุณ	อ่อนน้อม
ถามเตะถามตี	เป็นไม้เป็นค้อน	ถามเช่นฆ่า	พินแดง
กิดฮอดแม่ฮัก	เหมือนแก้วเหมือนแสง มดง่ามมดแดง		แม่บ่ท้อใกล้
ลูกเจ็ดแปดคน	แม่ทนเลี้ยงได้	จันเจริญวัย	ใหญ่แล้ว
ส่งไปศึกษา	ปัญญาเพลิดแผ้ว	ลวดไปตีมเหล่า	เมาเปียร์
เฮียนมานักกล้า	เอาขว้างไหนเหย	มีลูกมีเมีย	บอบมาใกล้
เมื่อแม่เจ็บเป็น	หนาวเย็นป่วยไข้	ดิ่งบ่มาใจ	แหลมซ้า
สมบัติหลักฮ้าน	ไฮ่นาป่าด่าง	ลูกยังหวังได้	คนเดียว
น้ำตาแม่ตก	อกแม่เป็นเกลียว	ที่แม่คนเดียว	ลูกเลี้ยงบ่ได้
กิดมากก็ไป	ป็นตีไค้ให้	เป็นกำอันได้	เงินล้า
ที่ลูกตักจัน	แม่เคยจ้วยกำ	แม่มีแต่หื้ออภัย	ความฮักอย่างนี้
จักไปหาไหน	จักหาคนใด	มาเหมือนแม่เจ้า	ฟังเนื้อลูกหลาน
จำเนื้อลูกเต้า	แม่ของหมู่เฮา	คือแม่พระ	กัตถัญญุตเวที่
ขอจะไปละ	แม่พระร่มแก้วโพธิ์ไทร แม่ตายไปแล้ว		จักไปเป็งไฟ
สุดประเทศไทย	เป็งไฟบ่ได้	ปี้ตำมารดา	ควรสาควรไหว
นี่ถึงบุญคุณท่านไว้	บ้านจองทรัพย์สิน	เหลือกินเหลือใจ	ของป้อแม่เจ้าตึงมวล
พระคุณแม่นี้	ยิ่งใหญ่ไพศาล	ลูกเหยบ่ควรลืมคุณ	แม่เจ้า แม่เจ้า

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว้า จ้อย ซอ”
 ของนางสมศรี คำลือชัย
 ชุมชนบ้านศาลาดอน หมู่ ๓ ตำบลชมพู
 อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จ้อย...“แม่สอนลูก”

บุตรตำเหย	ดูลาถูรัก	แม่ตักเพื่อเจ้า	ปออดทิวโหย
แม่ก้อยอดทน	ปรมาณลูกเต้า	อดกั้นอาหาร	ปู่ชาคาบข้าว
ของกินเผ็ดแก้มเสบฮ้อน	แม่ก้อยฮักษา	กับพระในตอง	ปออดอ่อนอ่อนทิวแลง
เวลานั่งลูก	แม่ก้อยดัดแปลง	จะนั่งนอนเฮง	กัวสนั่นตอง
มาลำบากใจ	พระทัยในห้อง	กานงานมีละไว้	ตักน้ำเกี้ยหมู
โปะหลังผ้าไม้	ปากคิดลำสร้าง	กานงาน	เวลานั่งลูก
แม่ก้อยเกาะกำ	หายใจออกตั้ง	ปออดอ่อนอ่อน	มาลำบากใจ
เหมือนนกถูกบัง	ตีกำนายพรานผูกมัด	เอ๊ะ ๆ ฮาว ๆ	ลมขึ้นเสียบกั๊ด
ยามเมียแม่เจ้าประมาณ	แปดเดือนถึงแล้ว	แม่ทนทุกผาน	ไหว้หาบุญदान
บุญคุณแม่เจ้า	มาลำบากใจ	ยามเกิดลูกเต้า	ซ้าได้นอนอิงเต็กเมือะ
สลีป็นผีน	มาอิงเต็กเมือะ	ได้เกิดลูกเต้า	ยามตี
บุญแม่ป่นัก	คงตายเป็นผี	บุญแม่ปมี	ลูกบ่หันหน้า
ส่วนป้อบิดา	มานั่งป่องข้าง	เอาน้ำยาตาถูกลน้อย	เอาหินต่างผน
ใส่ส้มมาป้าย	สติแม่ได้คืนมา	ลมแม่เสียบกั๊ด	มีนเมาหูต่า
ใจแม่ตีมา	เล็งเห็นลูกน้อย	เลียงใหญ่มาแล้ว	ปีกกล้าหางแข็ง
หวังได้เป็งเฮง	แม่เลียงแต่น้อย	หนีไปเอาผ้า	เอาเมียเหยียจ้อย
ฮักเหลียมารดาแม่ไท้	พระเจ้าอยู่หัว	มาตุลงละไว้	บะกิดลอดอั้น บุญคุณ
แม่เลียงใหญ่แล้ว	กำหวังอุตหนุน	แม่หวังเป็งบุญ	ยามเมื่อแก่เฒ่า

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว อ้า จ้อย ซอ”
ของนายเจริญ จิตมั่น
ชุมชนบ้านชมพู หมู่ ๗ ตำบลชมพู
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ขอ...“ปีใหม่เมืองเหนือ” (ทำนองซอปี่นฝ้าย)

๑๓ เมษายน เวียนมารอดแล้ว สังขารปีใหม่แก้ว ก่มารอดถึงเดิงตัน
ขอเงินจวนปี่น้องจูงมาสนุกสนาน จมจิ้นเจยบาน ก่ละความหลังโศกเศร้า
มาตั้งต้นเริ่มเก้า ริเริ่มแต่ความดีความโศกเศร้าหมองศรี ก่ขอหื้อมันไหลล่องใต้
ไหลเข้าดงป่าไม้ อย่าได้มาฮอดมาปาน ล่องตวยปู่สังขาร ก่ขอหื้อล่องไปกับ น้ำแม่ใหญ่คงคา
ขอเงินจวนปี่น้อง จูงมาสนุกสนาน จมจิ้นเจยบาน ก่ละความหลังโศกเศร้า
มาตั้งต้นเริ่มเก้า ริเริ่มแต่ความดี ความโศกเศร้าหมองศรี ก่ขอหื้อมันไหลล่องใต้
ไหลเข้าดงป่าไม้อย่าได้มาฮอดมาปานขอเงินจวนปี่น้อง จูงมาม่วนเล่นพรรษา
กินไก่ต้มสุราในวันปีใหม่แก้ว
ก่ขอเงินนางร่างแก้ว จึงริบเซาะหามาปัน น้ำชาวดี้ล่ำล่ำ ก่ตีหัววานหวาน บัสม
กับตั้งจิ้นไก่ต้ม หรือเหล่าน้ำใสดีดี เอามาสักสะกรีหรือเหล่าโรงก่ได้แม่โขงแต่บ่ได้
เพราะมันบูดมันแปง ก่ขอหื้อเอาลาบแดงแดง มาเป็นของแกล้มเหล่าน้ำสุรอนั้นเหล่า
เป็นของเก่าเฮาเนอ กินแล้วม่วนล่ำดี กับตั้งบุหรืสามิต กรุงทองก่ได้ ตามใจเจ้าน้องไต้
จูงริบเซาะหามาเตอะข้าวหน่มจ๊อกหวาน ๆ ไปไหนจ๊ะเจ้า ข้าวหน่มปาดนั้นเหล่า
ก่เป็นของเก่าเฮาเนอ
☸สະບັນຍາຍມຫລາມປາຍຍອດເປົ່າ ກັນທ່ານຕັ້ງຫລາຍບໍ່ມີເລົ່າ ກໍ່ເປັນນ້ຳເຢັນເຕືອະ☸

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”

ของมาเรีย เจริญสุข

ชุมชนบ้านต้า หมู่ ๑๐ ตำบลชมพู

อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำวฮ่ำ...“๑๓ อำเภอ”

นครเขลางค์ ลำปางเลิศล้ำ บ้านข้าวเมียงน้ำ คนงามน้ำใจ
เมืองแห่งธรรมา ปมีตีเหนกมีอยู่ใน ลำปางเต้าอัน มีตึงถ่านหินบ่อดินเครื่องปั้น
สินค้าสำคัญจืดน้ำสืบสามอำเภอเมืองเถินแม่เกาะคาที่ตั้ง โรงงาน
เสริมงาม งามล้ำดั่งคำกล่าวขานวังเหนือเมืองปานน่าอยู่น้ำเจ้า

แจ้ห่มห่มใจห่มในหายเศร้าห่างฉัตรสบปราบเมืองงามแม่พริก
คนใดได้ไปบ่อยากจะปักไค่อยู่ตีฮั้น เหี้ยเลย อำเภอแม่ทะ ตีแ่วมีหลาย
วัดถ้าพระสบาย ตีไปกราบไหว้มีวัดสถุนฐานวัดงามเนื้อเจ้ามีพระและเณร จืดน้ำ
แถมสอนหนังสือเด็กน้อยตีวัด นำฮักจุผู้ญิงจาย วัดแห่งนี้ตั้ง อยู่บ่ไกล ตีหนตางไป
นาคตเนื้อเจ้า

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”

ของนางคำใสใจยากำ

ชุมชนบ้านร้อง หมู่ ๑๒ ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว...“คำหัวคนเฒ่า”

ป่าเวณีไทย	ไผ่ไหนก็ฮู้	ต่างจ้มจิ้นสู้	ลูกขอไหว้สา
ผู้สูงอายุ	เฒ่าแก่นั้นหนา	ท่องถิ่นล้านนา	สืบมาแต่ต้น
รดน้ำคำหัว	ม่วนจั้นจั้น ๆ	กู่คนญิงจาย	ใหญ่่น้อย
ปีใหม่ล้านนา	ฟ้าหมดซ้อยล้อย	ดาวใสส่องแจ้ง	ดูเปิง
ลูกหลานต่านไ้	ไกลไกลก็เกิดเถิง	ปากันฮ่ำเปิง	กิดเติงคนเฒ่า
มธุบุปผา	วัดถ่าน้ำข้าว	เอาขึ้นไปจู	ปู่ฮ้อย
หมดความตึกเข็ญ	จุ้มเย็นซ้อย ๆ	คนผอมก็ต้อย	ตีฆา
ฮ้วนล่าต๊ะ	หนักเหมือนหินผา	ฮ้อยป่นปอนมา	แอวบางฮ้างน้อย
เป้นเปิดเป้นเหลืออง	จ่องเจาะเตาะด้อย	ก็หายมายแควน	สว่างวะ
ป้อแม่ปีตำ	เป้นเป้นดั่งพระ	ต้นคินลูกเต้า	ทุกคน
กราบไหว้ดีลัน	ป็นความยากจั้น	เป้นมิ่งมงคล	ลูกหลานต่านเต้า
ปีใหม่มาเถิง	กิดเติงคนเฒ่า	ดีเป้นขรา	แก่คำว
ฮ้อยหม่อนของไผ	คนใดฟั่งฟ้าว	กำขันรูปเผ็ง	เตียนงาม
ดอกไม้พริ้วพร้อม	น้ำหอมติดตำม	บูชาคุณงาม	ความดีเป้นสร้าง
เลี้ยงลูกหลานมา	ขอจ่ากล่าวฮ้าง	สร้างสมความดี	ไว้นัก
ลูกหลานตั่งหลาย	ญิงจายเป้นฮัก	เกี่ยวมามป้อนข้าว	เฮามา
ซี้เยี่ยวเจ็ดซึก	เสื่อผ้าวัตถา	เจ็บเป้นหยุกยา	อาบน้ำป้อนข้าว
หลับนอนฮู้ไคว	ฮ้อยไกลนั่งเฝ้า	เมื่อตัวยามเฮา	อ่อนน้อย
กว่าจักลดตาย	เสี้ยงเงินหลายร้อย	พ่องเสี้ยงแหวนสร้อย	ควายนา
ส่งเสี้ยงลูกฮัก	ฮ่ำเฮียนศึกษา	ลูกหลานจบมา	ก็ฮ้อยคนเฒ่า
ฮ้อยม่วนกินหวาน	ลูกหลานต่านเต้า	ขอฮ้อยหมู่เฮา	หมั่นกิด
นึกถึงบุญคุณ	ดีเป้นแบกปี๊ด	บกฮ้อยใส่ข้าว	ทำงาน
เมื่อเถิงวันนี้	ป็น้องลูกหลาน	ปีใหม่สงกรานต์	จั้นบานทั่วหน้า
ปีใหม่เมืองเหนือ	ม่วนเหลือลูกเต้า	ขอหมู่ไทยเฮา	สืบไว้
ฮ้อยหม่อนกำขัน	ข้าวตอกดอกไม้	ลูกหลานกราบไหว้	ยินดี
ญา-ติ ป็น้อง	เป้น้องป่องสุซี้	ฮ้อยสวัสดิ	มั่งมีทั่วหน้า
ปีใหม่บ้านเฮา	ป็น้องเจ้าข้า	สมบัติไหลมา	ดั่งคิด
ป็น้องวงศา	อาวอาญาติมิตร	จิตใจอย่าได้	มีมาร
สัพพะภัยยะ	ล่องกับสังขาร	โจ๊กลามมาปาน	เงินล้านเนื้อเจ้า
ผลบุญดีทำ	คำหัวคนเฒ่า	ป่าเวณีเฮา	ป็น้อง

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”
 ของนางตุ่นแก้ว สมบูรณ์
 ชุมชนบ้านกลางทุ่ง หมู่ ๑๓ ตำบลชมพู
 อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว...“ชมรมผู้สูงอายุ”

ขอกราบวันตา	บรรดาปี่น้อง	นั่งเขานั่งซ้อง	มากันจ้าดหลาย
จะขอบรรยาย	เป็นสายคำวสร้อย	กำเมืองล้านนา	หายไปเพื่อหน้อย
เฮาสมควรคอยตอกย้ำ	บ่เดี๋ยวนี้มี	ไอโฟนแหล่ซ่า	ส่งไลน์เขี่ยเล่น ไปมา
ผู้สูงอายุ	ก่บ่ย่อยหนา	ห่างกันสองวา	ยังส่งไลน์หือ
พอถึงตอนเย็น	บ่ได้ดักดื้อ	สองมือรับจุง	เอารถถีบไป
ปะกันนั้นอยู่ฮึด ๆ	ปดจตซีขึ้นหลังมา	สุขภาพดีนั้น	ไผ่ได้ซื้อหา
เฮาปากันมา	ออกกำล้งกายเจ้า	อย่างหนังสือพิมพ์	เป็นลงสองเฒ่า
อำเภอเจียงดาว	แค้นบูน	หันข่าวเป็นนา	ก่หน้าดีลุ่น
อายุร้อยห้า	ยังแข็งแรง	ประวัติเป็นนั้น	กินแต่ผักแกง
จิ้นลาบแดง ๆ	บ่เกยมาไกล	กินปลาต้มสุก	หมั่นทำใจ ๆ
เปื้ออนามยตีนัก	ออกกำล้งกาย	ถ้าอดก่พัก	ปล่อยวางไว้ฮั้นตั้งดี
ศีลห้ามีไว้	สบายดีหลี	สุขภาพดี	เหมือนกันทั่วหน้า
วันนี้ม่วนนั้น	ตั้งเป็นตั้งซ่า	ได้ปากันมาปะบ	ภูมิปัญญาไทย
ก่เอามาครบ	เจริญเตอะหมู่เฮา	ทำนตีเคารพ	มาผ่อมาย้าผลงาน
มีตั้งผักไม้	ของใจจักสาน	เครื่องใจในงาน	กินทานมีด้วย
ต้นไข่แมงดา	ตีปักต้นกล้วย	ก่เอามาตวย	วันนี้
หม่านน้ำหม่านอย	และพริกกันจี	ปลอดสารพิษนี้	ก่เอามา มาเตอะ ๆ
เจริญมาเลือก	ชะลอความชรา	หือกินผักกินปลา	เต้าฮั้น
ชีวิตของเธอ	จะยาวปลั้น	ของหวานมันเค็ม	ละลด
ออกกำล้งกาย	อย่าหือได้งด	หมั่นทำไว้ฮั้น	ตั้งดี
ฮู้มามากแล้ว	แม่แก้วสามสี่	ขอจบเสียที	วางลงเต้าฮี้

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ้ำ จ้อย ซอ”

ของนายหมวก ชมภูชัยเกิด

ชุมชนบ้านบุญเกิด หมู่ ๒ ตำบลพระบาท

อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว...“ห้าพันวะสา”

กราบสุมาเต๊อะ ปั่น้องทั้งหลาย ทั้งญิงทั้งจาย ทั้งป่าก่ายและน้องแสงหล้า
พืหนานจักไขความในใจของข้า ตามตำรากล่าวไว้ จะเกิดเหตุกาน

เนื่อนายน้องให้ ตำนานเมืองใต้บรรยาย จะเกิดกลียุคเป็นตึกเหลือหลาย

ตั้งญิงตั้งจาย ตายหมดตายเสี้ยง ห้าพันวะสา เนื่อนายแกล้มเกลี้ยง

เพราะความเสี้ยงของมนุษย์ จะเกิดเหตุการณ์ ตำนานกลียุค

เมื่อถึงห้าพันวะสา เนื่อนาย ก่เพราะความโลภของมนุษย์ ตี้ถึงความฉิบหาย

สมบัติวางวายหายไปหมดเสี้ยงกระทั่งสัตว์ป่านานาณกเอี้ยง

กระทั่งสัตว์เลี้ยวสูญไปก่เพราะมนุษย์เกิดเหมือนน้ำไหลจะไปทางใด

เต็มไปหมดเสี้ยงตั้งญิงตั้งจาย ขยายไปเสี้ยง ปลูกบ้านเต็มเมืองและป่าแพะ

ผู้คนทั้งหลาย แฝ้วถางบนแพะ กระแสะไปถึง ป่าไม้บนดอย

แฝ้วปิดตางน้ำ ตี้เคยไหลสอยๆตัดไม้บนดอย เสียมดเสี้ยเสี้ยง

พอฝนตกลงมา น้ำไหลมาหมดเสี้ยง เพราะป่าไม้โล่งเตียน หมดล้า

บมีตีปีะน้ำชะหนาหนา บันมาเป้นล้า ทะลุเตบ้าน

เป้นเวลากลางคืน คนหลับในบ้าน มีความสุขสำราญเงินล้า

นอนกอดสาวน้อยคนงาม สะดุ้งตื่นขึ้นนั้นก่รับผลฝลามคว่าข้อมืออีนายคนงาม

กลายเป็นหมอนข้าง บางคนเปียกเปียก บางคนใส่เสื้อกลับข้าง ริ่งออกไปถนน

ก่เจอน้ำ เป้นโกลาหลขึ้นบนหนีน้ำอยู่บนหลังคาข้างบ้านใกล้เคียง

ตกใจเงินล้าป่าคำป่าเกียง เปียได้เสียบียง ก้วอดอยากข้าว

ญิงจายทั้งหลาย ตั้งคนหนุ่มคนเฒ่าสาวแก่ชะแลแม่ฮ้าง

ปากันหนีตาย ปี้ได้ตกค่าง อยู่ที่บ้านสักคน ฝ่อดูน้ำเป้นที่ฉงน

ปากันวังโยน เลยลีมลูกเต้าบางคนเปียแขนเมีย เลยลีมแม่เฒ่า

ปล่อยหื้อจมน้ำ อยู่เดียวตาย น้ำท่วมครั้งนี้ ได้รับความเสียหาย

ได้มุงทำลายน้ำก้อเพชรบูรณ์เน้อเจ้า ประชาชนทั้งหลาย ตั้งคนหนุ่มคนเฒ่า

ตายไปจำคนัก ระเวเหหน ฝ่วเมียโดนพรากปัดน้ำซัดไหลลง

ฮ่อมห้วยธารา ตูกใจเงินล้าป่าคำป่าผารวมทั้งป่าดาจมน้ำไปเสี้ยง

เพราะวายน้่าบเป้น กรั่มเวรตวยมาเสี้ยงเพราะความเสี้ยงของมนุษย์

ตัดไม้บนดอย จันหมดจืดลืด สิ้นสุดเหลือต่อไว้ เดียวตายน้ำเตมาซัด

น้ำปัดเสียหาย บ้านพังหลาย ไหลตวยน้ำหมดเกลี้ยง ปั่น้องทั้งหลาย

แม่นายแแก้วแกล้ง กบทั้งป้อเสี้ยงเอื้องคำหื้อจ้่าไว้เต๊อะป่าไม้หนานหนา

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่า จ้อย ซอ”
ของนางส่อง ต้นเมืองใจ

ชุมชนบ้านบุญเกิด หมู่ ๒ ตำบลพระบาท
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

คำว...“ปีใหม่เมือง”

ถึงเทศกาล	สงกรานต์กันแล้ว	หรือปีใหม่แก้ว	ปั้นบ้านเฮาหนา
เริ่มกลางเดือนนี้	สิบสามเมษา	วันจิงขารมา	ล่องลาต้องเต้า
คนจะนิยม	สระผมดำเกล้า	ปิดกวาดเฮือนเฮา	ชะล้าง
มลทินใดใด	อย่าได้ตกค้าง	ไหลตวยน้ำกว้าง	นที
สังขารล่องไซ้	แกไปแกมปี	เริ่มสร้างความดี	วันนี้เตอะเจ้า
สิบสี่เมษา	วันตาน้ำข้าว	ฮ้องกันวันเนา	แน่ชัด
จาวบ้านตั้งหลาย	ขนทรายเข้าวัด	ฮ่วมกันก่อปั้น	เจตีย์
ปักตุงเรียบริ้อย	ใหญ่่น้อยหลากสี	ตามประเพณี	มีมาอย่างอัน
สิบห้าเมษา	มหาฤกษ์ขึ้น	วันพญาวัน	เลิศแล้ว
ต่างฮ่วมทำบุญ	บ่ได้ตลาดแคล้ว	จิตใจผ่องแผ้ว	ตวยมา
ฮับเอาธรรมะ	พระศาสนา	มาเสริมชีวา	หื้อหายหม่นเศร้า
รดน้ำดำหัว	คนแก่คนเฒ่า	ผู้ใหญ่ตี้เฮา	เคารพ
รูปเทียนบุปผา	นำมาพร้อมครบ	น้ำอบน้ำแป้ง	เตรียมมา
ปลดปล่อยจิต	หมุ่นกหมุ่นปล่า	แอ้วขอขมา	ปั้น้องจาวบ้าน
บ่าวสาวสุขสันต์	ม่วนจันเสียงถ่าน	ได้เล่นสงกรานต์	สาदन้า
ฮอดน้ำเย็นใส	จิ้นใจยิ่งล้ำ	ลดความฮ้อนอ้า	มายแควน
พ่องฮ้อยมะลิ	ห้อยคอสวมแขน	พ่องฮ้อยฝักแฟน	เกี่ยวกันตางอ้อม
ทุกคนพร้อมใจ	ใส่เสื้อหม้อฮ่อม	บ่มีผៃยอม	ขว้างละ
แผ่นดินล้านนา	ถิ่นอารยะ	ผៃปะอวดอ้าง	ชื่นชม
ฮืดเก่าเฮานัน	คูมันเหมาะสม	เขาถึงนิยม	มาแอ้วมาเล่น
ต่างชาติมาหัน	ปากันตื่นตื่น	ถึงกับตระเวน	แอ้วพัก
เฮาควรภูมิใจ	ได้อนุรักษ์	พิทักษ์คูบ้าน	ธานี
สิบทอดเอาไว้	อย่าได้ละหนี	งานประเพณี	ศักดิ์ศรีคูบ้าน
วัฒนธรรม	งดงามกูด่าน	ของเก่าโบราณ	สืบไว้
คำวล้านนา	ม่อนข้ากอนไก่อ	ถึงบทจะได้	จบลง
ทุกคนคง	ใจดีเตอะเจ้า	เท่านี้วาดวางลงก่อน	แลนายเหย

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่ำ จ้อย ซอ”
ของนางด้วง คำเชื่อน

ชุมชนบ้านกล้วยแพะ หมู่ ๒ ตำบลกล้วยแพะ
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จ้อย...“คำน้ำนม”

คนอื่นหมื่นแสน	ในแดนโลกนี้	บ่เท่าแม่เจ้า	มารดา
พระคุณแม่สิ้น	ท่วมทันโลกา	เฮาได้เกิดมา	เพราะแม่ตั้งอัน
แม่ยอมทุกข์จัน	แม่ทนอดกลั้น	ยามเมื่อมีกรรม	ลูกอ๊ก
แม่เตรียมปัจจัย	รอไว้มากนัก	มั่งหมอนผ้าอ้อม	ผ้ายาง
สบู่อ่าน้ำ	ยาแก้ยาขาง	แม่เตรียม	ปัจจัยไว้ถ้า
เก้าเดือนป้าย	ตัวนายลูกหล้า	เจ้าถึงออกมา	จากต้อง
แม่เกือบขาดใจ	ปวดไส้ปวดฮ้อง	ใจจะขาดตื่น	สิ้นลม
แม่เจ็บปวดล้ำ	ปวดทับปวดถม	แม่บ่สิ้นลม	ก็ตีเนื้อเจ้า
ก้อยเลี้ยงลูกขา	หน้าตาหล่อเบา	ซัดให้อ้องเอา	บ่น้อย
ปลอบขวัญทูนหัว	กลัวผีอี่ค้อย	ลักละอ่อนน้อย	นอนจา
อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ	หลับเหี้ยเตอะหนา	กลัวผีบินมา	หาละอ่อนคือ
ไกวอยู่สุดแขน	อ้อ อ้อ อ้อ อ้อ	ไกวจันปอมือ	อ่อนหล้า
แม่ฮักสายใจ	ใหญ่กว้างกว่าฟ้า	มดแมงบ่กล้า	มาราวี
แม่คอยชี้แนะ	ช่วยซัดช่วยสี	หื้อสิ่ง ดีดี	กับลูกกับเต้า
หื้อไปศึกษา	วิชาเลี้ยงเจ้า	จันได้ดี	ชีวิต
ยามแม่แก่ตัว	ตามัวมืดมิด	ช่วยกันผ่อเฝ้า	หยุดยา
คำว่าแม่ให้	ยิ่งใหญ่หนักหนา	น้ำนมมารดา	เปรียบค่าบ่ได้

บทประพันธ์วรรณกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน “คำว ฮ่า จ้อย ซอ”
ของนางคำวัน ใจน้อย

ชุมชนบ้านกล้วยแพะ หมู่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
คำว...“ปีใหม่เมืองเหนือ”

เมื่อครบหนึ่งปี พอดีแล้วไซ้ร์ สังขารล่องได้เวียนมาริดาตัวไว้
เซาะไซ้ร์เรียกหาถึงเวรแล้วกาพร้อมหน้าอยู่เฝ้าแล้วอัญเชิญเศียร
แห้วเวียนออกเข้า ทุกปีเนอเฮาปีน่อง ปีใหม่เวียนมา ลานนาเตศต้อง

บ่มีห้วงซ้องอาลัย มาถึงยามนี้ บ่มีสงสัย ขอจูงฟังไป
จักโยบอกหื้อสิบสามเมษา เวียนมาอย่าดื้อ เตรียมเริ่มลงมือกันแล้ว
เป็นวันสงกรานต์ โบราณบ่แคล้ว วันปีใหม่แก้วเวียนมา

ใกล้แจ้งเมื่อเจ้า เป็นเล่าหนักหนา สังขารล่องมา ไผอย่าตื่นตื่น
อาบน้ำคำหัว อย่างมัวแต่เล่นน้ำสั้มปอยเย็นลูปได้
แถมวันถัดมา สิบสี่เมษานั้นไซ้ร์ โบราณว่าไว้วันเนา

พอถึงวันนี้ บ่มีหมองเหงา ปีน่องหมู่เฮา หยอกเย้ากันเล่น
จ้วยกันขนทราย เรียงรายเป็นเส้น จ้วยกันบำเพ็ญเครื่องครัด
เดียวกันเรียงราย ขนทรายใส่วัด เป็จักก่อตั้งเจดีย์

ทำมาเมินแล้วผ่องแผ้วสดศรี เป็นประเพณี บ่มีหม่นเศร้า
เตรียมทำอาหาร คาวหวานและข้าว เป็จักนำเอาไปวัด วันพญาวัน
จวนกันเร่งรัด เข้าวัดเป็จะได้อำบุญ ใส่บาตรหยาดน้ำ บุญก้ำอุดหนุน

เป็หื้อเป็นทุน ก้ำจุนภพหน้าตานจ่อตานตุง หมายมุงแกกล้า
หื้อมีโภคาลาภะ เรื่องประเพณีบ่ดีเลิกละ ไผปีะอดอ้างชมเชย
ฮืดเก่าเฮานั้นจ้วยกันเปิดเผยไผตีบ่เกยจ้วยเอ่ยอดอ้าง

เผยแพร่งันไป หื้อได้แผ้วกว้าง จ้วยกันทุกตาง พร้าพร้อม
เฮาล้านนาไทยจิตใจหลังน้อม จิตใจโอบอ้อมอารี คนเมืองเฮานั้น
ยึดมั่นศักดิ์ศรี ถือประเพณี ขอติถูกต้อง ขอจ้วยส่งเสริม

เพิ่มเติมเสริมหย่อง ประคับประคองเอาไว้ขอเจริญทุกคน
ดีนรนเซาะไซ้ร์ ตึงเหนือตึงใต้สัมพันธ์จ้วยอนุรักษ์ปกป้องกัน
สิ่งที่สำคัญจ้วยกันอวอ้อมปีใหม่เมืองเหนือจ้วยเหลือเพื่อมตุ้ม

ขออย่าละตุมขว้างซัด สามัคคีธรรม น้อมนำรวบรัด
ประวัติเก่าเกือโบราณ จ้วยกันแต่ ๆ เผยแพร่ประสาน จำศีลกินตาน
เบิกบานทั่วหน้า หื้อประเพณี ของดีเจ้าข้า จ้วยกันฮักษาไปเตื่อะ

ตามตี้อูมาบ่จำเลอะเทอะ ขอหื้อโปรดเตื่อะอภัยแล้วตัวม่อนไ้
ก่จักได้ปงขอลวดวางลงเต้านี้ เต้าอี๋ ก่อนแล....

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

๑. นางหัทธกาญจน์ อดุลธิรเขตต์ ศึกษาธิการจังหวัดลำปาง สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒. นางสาวทัศนีย์ ดอนเนตร์ วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๓. นายประดิษฐ์ สรรพช่าง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

คณะทำงาน

๑. นายณรงค์ พันหนุเทียน รองศึกษาธิการจังหวัดลำปาง สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒. นายเกรียงศักดิ์ สันเทพ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
๓. นายปรกากร ใจดี ประธานสาขาวิชาดนตรี (ศศ.บ) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๔. นางศรีนวย สำอางค์ศรี ครู โรงเรียนลำปางกัลยาณี
๕. นางสาวพรระเชลิม ณ ลำปาง ครู โรงเรียนลำปางกัลยาณี
๖. นางจันทนา วงษ์คำ ครู โรงเรียนห้างฉัตรวิทยา
๗. นายโรจน์ณรงค์ มาเสริฐ ครู โรงเรียนห้างฉัตรวิทยา
๘. นายกัณฑ์ ถนอมจิตต์ ครู โรงเรียนชุมชนวัดพระธาตุลำปางหลวง
๙. นายเชษฐ เกษณา ครู โรงเรียนไหล่หินราษฎร์บำรุง
๑๐. นายเอกจรินทร์ สว่างสุข อุปนายกสมาคมฯ
สมาคมก้องปู่จาและศิลปะการแสดงพื้นบ้านนครลำปาง
๑๑. นางรัตนา สันตกิจ ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์ และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๑๒. นางกรรณิกา ศักดิ์มันวงศ์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๑๓. นางนงนุช ป่าเขียว ผู้ช่วยเลขานุการฯ สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๑๔. ว่าที่ ร.ต.หญิงจิระนันท์ ป่าเขียว เจ้าหน้าที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๑๕. นางจินดา สุวรรณชัย ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาการศึกษา
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๑๖. นายพีรพงศ์ ดวงแก้ว ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผล
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๑๗. นางเนตรชนก ธรรมกุล ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและแผน
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๑๘. นายอนุวัฒน์ วงเวียน นักวิชาการศึกษา สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดลำปาง
๑๙. นางสาวสมพร เอี่ยมสำอางค์ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดลำปาง
๒๐. นายพีรฤทธิ์ สีตาบุตร ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาลำปาง ลำพูน
๒๑. นายชัยวุฒิ นามะภูณา ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปาง เขต ๑
๒๒. นางรวีสรา บุญทาหอม ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปาง เขต ๒

คณะทำงาน (ต่อ)

๒๓. นางสาวณัชชา ถาวร	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๔. นางสาววาสนา บุญมาก	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๕. นายพงศ์สิทธิ์ สิริวรพงศ์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๖. นายวสันต์ แปงจิตต์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๗. นางปาริตา ศุภการกำจร	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๘. นางสุดารัตน์ ชุมขวัญ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒๙. นายสุวัฒน์ ภูมิ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๐. นายนันท์นัท นทีกุลเจริญ	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๑. นายหัตถกรณ์ ชัยวร	นักวิชาการคอมพิวเตอร์ปฏิบัติการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๒. นางสาวชิตชล ตั้งสุขชัยศิริ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๓. นางอุษณีย์ เป็งเมืองทอง	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๔. นางกานดา ชะนะภู	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๓๕. นางสาวพิชญาวรินย์ อุตส์กัณฐ์ทรา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง

ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแก้ไข

๑. นายณรงค์ พันหนูเทียน	รองศึกษาธิการจังหวัดลำปาง สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
๒. นายเกรียงศักดิ์ สันเทพ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
๓. นายปรภากร ใจดี	ประธานสาขาวิชาดนตรี (ศศ.บ) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๔. นางศรีนวย สำอางค์ศรี	ครู โรงเรียนลำปางกัลยาณี

ผู้ยกย่องต้นฉบับ

นางสาวพิชญาวรินย์ อุตส์กัณฐ์ทรา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
---------------------------------	--

ปก/รูปเล่ม

นางสาวพิชญาวรินย์ อุตส์กัณฐ์ทรา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง
---------------------------------	--

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง Lampang Provincial Education Office

131 ถนนพระบาท ตำบลพระบาท อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 52000
054 - 821501-2, | 054 - 821503 | lpgeo@gmail.com